

1609

809

2-17

2 NOV 2009

Հ Ս Խ Հ

ՀԵՂԱԿԱ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ԻՆՍԻՏՈՒԹԵԱՆ

ՊՐՈՖ. ՍԻՄ. ՀԱԿՈԲՅԱՆ
Հ. ՄԱՍԻԿՈՆՅԱՆ

ԱՐԵՎԱԿՏՎԱՆ ՅԵՎՐՈՊԱՅԻ ԳՐԱ-
ԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՊԱՀԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
№ 1 ԴԱՆՏԵ
№ 2 ՇԵՔՍՎԵՐ
№ 3 ԳՅՈՒԹԵ

809
Հ-170

1983 թ.

8 MAY 2013

Հ-17 ԱՅ

1609

31

ՊՐԻՓ. ՍԻՄ. ՀԱԿՈԲ ՑԱՆ

ԴԱՆՏԵ

Ա. Ա. Զ. Ա. Գ. Ր. Ա. Ի. Թ. Յ. Ո. Խ. Ն. 1

ՄՐԱԳԻՐ

30552

13-րդ դարեվերջի յև 14-րդ դարեթակիցի համական: Խոալական բուքուազիայի զարգացումը յև պայմար արխառովարտիայի դեմ: Քաղաքների յև նաև նատկապես Ֆլորենցիայի զարգացումը: Պայէար հաղաքների միջնիւ: Ֆլորենցիայի տնտեսութան հասարակական կյանքն այդ շրջանում: Քաղաքնեան պայմար յև կուսակցություններ: Գրական շարժում: Դանտեն կուսակցական-քաղաքական դործիւ: Հումանիզմ յև Դանտեյի կապը և ումանիֆմի հետ: «Նոր կյանքը» յև Բետորիչիւի պրոբումը: «Առույածային կատակերգություն»: Դանտեյի հասարակական հաղաքական հայացքները: Յեկեդեցին, արխառովարտիան յև վանտեն: Բուքուազիան յև Դանտեն: Դանտեյի դասակարգային գեմիքը: Դանտեյի գրամմայի հասուական գեմիքը: Դանտեյի արքեպոստի հատկանիւրը:

ԴԱՆՏԵ

Դանտեն միջաղգային գրականության խոշորագույն գեմքելից մեկն ե, վոր միջնադարից անցել և նոր գարերին և լերկար ժամանակ աղդեցություն և ունեցել վոչ միայն իտալական, այլ և լեվորպական մյուս ազգերի գրականությունների վրա: Նա իր գեղարվեստական հանճարով կանգնում և չուներսին, Շեքսպիրին, Գյութեյին հավասար բարձրության վրա: Նա փակում և մի մեծ դարաշրջան, տասը լերկար դարերի կյանք, և բաց և անում մի ուրիշ մեծ դարաշրջան, վոր պատության մեջ՝ Վերածնություն անունն և կրում:

Դանտեյի մասին խոսող գրական ու հասարակական կարեռը գեմքերը այն կարծիքն են հայտնել վոր նա անցողական շրջանի բանաստեղծ և և ունի այդ շրջանին հատուկ հակասություններ իր ստեղծագործության մեջ: Այսպիսով՝ նա ներկալանում ե և վորպես միջնադարյան աշխարհականացքի արտահայտիչ ու կողմնակից և վոր պես վերածնության շրջանի իդեոլոգ-արվեստագետ: Կամ նա ներկայանում և վորպես ազնվականություն և միաժամանակ բուքուազիայի դասակարգային տեսակետների պաշտպան գրականության մեջ:

Հուսոննեամի Տպարան Վազ-

ի հարկե, Դանտելի ստեղծագործության մեջ կան այդ չերկու կողմերն ել: Բայց ալպանը ասել նշանակում և հարցը կիսով չափ դնել և պատասխանը անբավարար չափով տալ: Պետք ե ցույց տալ, թե Դանտելի ստեղծագործության մեջ այդ իերկու կողմերից վճռն և հիմնականը, կարևորը, եյականը: Պետք ե պարզաբանել, թե այն, ինչ վոր նա ասել ե իր եպոխաբում՝ պատմական, հասարակական ի՞նչ արժեք ունի: Պետք ե նկատի առնել վոչ միայն քանակը, այլ նաև վորակը, վոր ներկա դեպքում առանձնապես կարևոր նշանակություն և ստանում:

Հունաստանի և Հռոմի դասական գրականությունից հետո՝ միջնադարյան յերկարատև շրջանում մենք խոշոր գրողի չենք հանդիպում: Քրիստոնեյական, յեկեղեցական գրականությունը մի հազարամյակից ավելի տիրում և մտքերին: Այս ամբողջ ժամանակաշրջանում չեն ծնվում խոշոր արքեստագետներ, պոետներ, դրամատուրգներ, վորոնք հեռավորապես անգամ հիշեցնեն անտիկ աշխարհի պոետներին և գրամատուրգներին: Անկման, ուսակցիալի, յեկաղանուի մի մեծ շրջան և սա, վորի ընթացքում ժողովրդական մասսաների, ընթերցող հասարակության վրա իշխում և յեկեղեցին իր փիլիսոփաներով, աստվածաբաններով և բանաստեղծներով:

Այս մռայլ ու խավար ճանապարհի վրա, միջնադարյան աշխարհայցքի և կաթոլիկ յեկեղեցու տիրապետության եպօխալում, 13-րդ դարում, ծնվում է Դանտեն և հանդես և գալիս գրականության մեջ վորապես մի բարձր գագաթ իր զարմանալի հարուստ ձեերով և իր խորը բովանդակությամբ:

Վոչ մի կասկած չկա, վոր Դանտեն կրում ե իր միջավայրի, քըրիստոնեյության, կաթոլիկ յեկեղեցու, աղնվականության, ֆեոդալիզմի ուժեղ ազգեցությունը, քանի վոր այն ժամանակ այդ միջավայրը տիրապետող երջ քանի վոր ընդհանուր սիստեմը ֆեոդոլական եր:

Բայց խնդիրն այն ե, վոր այս ընդհանուր ֆեոդալական սիստեմի մեջ հասարակական այնպիսի ուժեր ելին ծնվել, վորոնք պայքար ելին սկսել նրա դեմ: Այս ուժերը բուրժուազիալի, առևտրական կապիտալի, զարգացող քաղաքների ուժերն ելին, վորոնք իրենց հերթին ունենում ելին իրենց իրենողիքիական արտահայտությունները:

Հարց ե առաջանում այժմ: Արդյոք այն ժամանակ, իերը ստեղծագործում եր Դանտեն, կարելի յե իրոք խոսել բուրժուազիալի, կապիտալիզմի եպոխայի մասին: Հայտնի յե, վոր Կարլ Մարքսը կապիտալիստական գարաշրջանի սկիզբը համարում ե 16-րդ դարը¹⁾, բայց նա միաժամանակ ընդունում ե, վոր կապիտալիստական արտադրու-

թյան առաջին ծիլերը տեղի յեն ունեցել ավելի հաղ իտալիայում, յերբ ապրում և աշխատում եր Դանտեն: Այս միևնույն միտքը արտահայտում է նաև Ֆրիդրիխ Ենգելը՝ Դանտելի մասին գրած իր մի քանի շատ հատաքրքրական տողերի մեջ, կոմունիստական Մանիֆեստի իտալական թարգմանության նախարանում, վորին մենք կանդրագառնանք հետո, Դանտելի զասակարգային գեմքը պարզելու ժամանակ:

Այսպիսով, պարզ ե առաջմ այս, վոր Դանտելի ապրած եպոխան դեռ ևս ֆեոդալիզմի շրջանն եր, բայց ֆեոդալիզմի քայլացման շրջանն եր, յերբ սկսում եր զարգանալ քաղաքային տնտեսությունը:

Իտալիայում առևտրական և գաշխառուական կապիտալի զարգացումը տեղի ունեցավ դեռ ևս խաչակիրների արշավանքների շրջանում: Հայտնի յե, վոր խաչակիրների յերթը գեպի Արկելք բացեց իտարական քաղաքների առջև լայն հեռանկարներ: Զարգացան առևտրական հարաբերությունները Արկելքի հետո Իտալական քաղաքներն արտահանում ելին դեպի Արկելք կտորեղեն, բրդի գործվածքներ և ուրիշ ապրանքներ, Արկելքից ստանում ելին թանգազին քարեր, գեղարվեստական իրեր և այլն: Այս հարաբերությունների ընթացքում Իտալիան հաղթեց իր մրցակից Բյուզանդիոնին, վոր կանգնած եր ծովային ճանապարհի վրա, և ինքը՝ գարձավ Միջերկրականյան ուժեղ պետությունն:

Իտալական քաղաքները ներքին կանքում խոշոր հեղաշրջում առաջ բերեցին: Նրանք հետզհետե ազատվում են սենյորից, ֆեոդուլական վարչությունից: Սուանց սենյորի քաղաքը զառնում է քաղաքը ին կոմմունա կամ փոքրիկ հանրապետություն:

Բայց բոլոր քաղաքները միակերպ չեն զարգանում: Յերբ տնտեսական և առևտրական ընդհանուր վերելքին միանում են ուրիշ ազգակներ՝ այն ժամանակ քաղաքը թե տնտեսական և թե առևտրական տեսակետից ավելի մեծ զարգացում և ստանում: Այդ մյուս ազգակների թվում պետք է հիշատակել քաղաքի գիրքը, աշխարհագրական պայմանները, վորոնք նպաստում են քաղաքի զարգացման: Այս տեսակետից Ֆլորենցիան 13-րդ և 14-րդ դարերում ուժեղ թափ է ստանում: Այնտեղ զարգանում է մասուֆակտուրային արտադրությունը: Քաղաքը զառնում է արգունաբերական և բանկային գործունելու թյան կենտրոն, զառնում է անկախ հանրապետություն:

Տնտեսական, քաղաքական և հասարակական վերելքը իր հետ առաջ ե բերում նաև մասավոր և զրական շարժում: Առաջ ե գալիս պահանջ մտքի և զրականության ասպարիզում ևս հակազրելու ֆեղալիզմին և ազնվականության, յեկեղեցական և կրօնական հին արժեքների փոխարեն ստեղծելու աշխարհիկ, բուրժուական արժեքներ:

Ահա այսպիսի պայմաններում ե ծնվում և զարգանում Դանտեն:

1) «Կապիտալ» 1 հատոր:

83 MAY 2013
2-17 ԱՅ

1609

3

ՊՐԻՓ. ՍԻՄ. ՀԱԿՈԲ ՑԱՆ

ԴԱՆՏԵ

Ա. ԹԱՇԱԳ ՐՈՒԹՅՈՒՆ Ն. 1

ՄՐԱԳԻՐ

39552

13-րդ դարեվերքի յեկ 14-րդ դարեթևերքի Խոալիան: Խոալական բուժուազիայի գարզացամբ յեվ պայշար արխառուկրատիայի դեմ: Քաղաքների յեկ հատկապես Ֆլորենցիայի գարզացամբ: Պայշար հաղաների միջեւ: Ֆլորենցիայի տնտեսական հասարակական կյանքն այդ շրջանում: Քաղաքական պայշար յեկ կատակցություններ: Գրական շարժում: Խանուն կուսակցական-հաղափական գործիչ: Հումանիզմ յեկ Խանունը կապը եռումանիզմի հետ: «Նոր կյանքը» յեկ Բետորիչի պրոբլեմ: «Առաջածային կատակերգություն»: Խանունը հասարակական հաղափական հայացքները: Յեկեղեցին, արքառուկրատիան յեկ Խանուն: Բուժուազիան յեկ Խանուն: Դամուեյի դատակարգային գեմքը: Խանունի գրամայի հասարական-գեղարվեստական արժեքը ու Խանունի արքառուի հատկությունները:

ԴԱՆՏԵ

Խանուն միջաղդային գրականության խոշորագույն դեմքերից մեկն ե, վոր միջնադարից անցել և նոր զարերին և լերկար ժամանակ աղդեցություն և ունեցել վոչ միայն իտալական, այլ և լեվոպական մյուս ազգերի գրականությունների վրա: Նա իր գեղարվեստական հանձարով կանգնում է Հոմերոսին, Շեքսպիրին, Գյոթեյին հավասար բարձրության վրա: Նա փակում է մի մեծ զարաշրջան, տասը լերկար դարերի կյանք, և բաց և անում մի ուրիշ մեծ զարաշրջան, վոր պատության մեջ Վերածնություն անունն է կրում:

Խանուեյի մասին խոսող գրական ու հասարակական կարեոր դեմքերը այն կարծիքն են հայտնել վոր նա անցողական շրջանի բանաստեղծ և և ունի այդ շրջանին հատուկ հակասություններ իր ստեղծագործության մեջ: Այսպիսով՝ նա ներկայանում է և վորպես միջնադարյան աշխարհահայացքի արտահայտիչ ու կողմնակից և վորպես վերածնության շրջանի իդեոլոգարվեստագետ: Կամ նա ներկայանում է վորպես ազնվականության և միաժամանակ բուժուազիայի դասակարգային տեսակետների պաշտպան գրտկանության մեջ:

ի հարկե, Դանտելի ստեղծագործության մեջ կան այդ չերկու կողմերն ել: Բայց այսքանը ասել նշանակում է հարցը կիսով չափ դնել և պատասխանը անբավարար չափով տար: Պետք և ցույց տալ, թե Դանտելի ստեղծագործության մեջ այդ լեռն կողմերից վերն և հիմնականը, կարեւը, եյականը: Պետք և պարզաբանել թե այն, ինչ վոր նա ասել ե իր եպոխալում—պատմական, հասարակական ինչ արժեք ունի: Պետք և նկատի առնել վահայն քանակը, այլ նաև վորակը, վոր ներկա դեպքում առանձնապես կարեւը նշանակություն և ստանում:

Հունաստանի և Հոռոմի դասական գրականությունից հետո՝ միջնադարյան յերկարատև շրջանում մենք խոշոր գրողի չենք հանդիպում: Քրիստոնեական, յեկեղեցական գրականությունը մի հազարամյակից ավելի տիրում է մտքերին: Այս ամբողջ ժամանակաշրջանում չեն ծնվում խոշոր արվեստագետներ, պոետներ, գրամատուրգներ, վարոնք հեռավորապես անգամ հիշեցնեն անտիկ աշխարհի պոետներին և զրամատուրգներին: Անկման, ուեակցիալի, դեկադանուի մի մեծ շրջան է սա, վորի ընթացքում ժողովրդական մասսաների, ընթերցող հասարակության վրա իշխում ե յեկեղեցին իր փիլիսոփաներով, աստվածաբաններով և բանաստեղծներով:

Այս մասյլ ու խավար ճանապարհի վրա, միջնադարյան աշխարհայացքի և կաթոլիկ յեկեղեցու տիրապետության եպոխալում, 13-րդ դարում, ծնվում է Դանտեն և հանդես ե զալիս գրականության մեջ վորպես մի բարձր գագաթ իր զարմանալի հարուստ ձևերով և իր խորը բովանդակությամբ:

Վոչ մի կասկած չկա, վոր Դանտեն կրում ե իր միջավայրի, քըրիստոնեալության, կաթոլիկ յեկեղեցու, աղնվականության, Փետղալիդմի ուժեղ ազդեցությունը, քանի վոր այն ժամանակ այդ միջավայրը տիրապետող եր, քանի վոր ընդհանուր սիստեմը ֆեոդոլական եր:

Բայց խնդիրն այն է, վոր այս ընդհանուր ֆեոդալական սիստեմի մեջ հասարակական այնպիսի ույժեր ելին ծնվել, վորոնք պայքար ելին սկսել նրա գեմ: Այս ույժերը բութուազիալի, առեւրական կապիտալի, զարգացող քաղաքների ույժերն ելին, վորոնք իրենց հերթին ունենում ելին իրենց իդեոլոգիական արտահայտությունները:

Հարց և ասացանում ալժմ: Արդյոք այն ժամանակ, իրը ստեղծագործում, եր Դանտեն, կարելի յե իրոք խոսել բութուազիալի, կապիտալիզմի եպոխալի մասին: Հայտնի յե, վոր կարլ Մարքսը կապիտալիստական դարաշրջանի սկիզբը համարում է 16-րդ դարը¹⁾, բայց նա միաժամանակ ընդունում է, վոր կապիտալիստական արտադրու-

թյան առաջին ծիլերը տեղի յեն ունեցել ավելի հաղ, իտալիայում, յեր ապրում և աշխատում եր Դանտեն: Այս միենույն միտքը արտահայտում է նաև Ֆրիդրիխ Ենգելը՝ Դանտելի մասին զրած իր մի քանի շատ հետաքրքրական տողերի մեջ, կոմունիստական Մանիքեստի իտալական թարգմանության նախարանում, վորին մենք կանդրադառնանք հետո, Դանտելի դասակարգային դեմքը պարզելու ժամանակ:

Այսպիսով, պարզ է առաջմ այն, վոր Դանտելի պարած եպոխան դեռ և փեղալիզմի շրջանն եր, բայց Փետղալիզմի քայլքայման շրջանն եր, յերբ սկսում եր զարգանալ քայլաքային տնտեսությունը:

Իտալիայում առևտրական և վաշխառուական կապիտալի զարգացումը տեղի ունեցավ դեռ ևս խաչակիրների արշավանքների շրջանում: Հայտնի յե, վոր խաչակիրների յերթը գետի Արևելք բացեց իտալական քաղաքների առջև լայն հեռանկարներ: Զարդացան առևտրական հարաբերությունները Արևելքի հետ Իտալական քաղաքներն արտահանում ելին գետի Արևելք կտորեղեն, րրդի զործվածքներ և ուրիշ ապրանքներ, Արևելքի ստանում ելին թանգագին քարեր, գեղարվեստական իրեր և այլն: Այս հարաբերությունների ընթացքում Իտալիան հաղթեց իր մրցակից հայոցանդիոնին, վոր կանգնած եր ծովային ճանապարհի վրա, և ինքը՝ գարձակ Միջերկրականյան ուժեղ պետություն:

Իտալական քաղաքները ներքին կլանքում խոշոր հեղաշրջում առաջ բերեցին: Նրանք հետզհետև ազատվում են սենյորից, Փետղուական վարչությունից: Առանց սենյորի քաղաքը զառնում է քաղաքական կոմունա կամ փոքրիկ հանրապետություն:

Բայց բոլոր քաղաքները միակերպ չեն զարգանում: Յերբ տնտեսական և առևտրական ընդհանուր վերելքին միանում են ուրիշ աղղակներ՝ այն ժամանակ քաղաքը թե տնտեսական և թե առևտրական տեսսկետից ավելի մեծ զարգացում է ստանում: Այդ մյուս ազդակների թվում պետք է հիշատակել քաղաքի գիրքը, աշխարհագրական պայմանները, վորոնք նպաստում են քաղաքի զարգացման: Այս տեսակետից Ֆլորենցիան 13-րդ և 14-րդ դարերում ուժեղ թափ է ստանում: Այստեղ զարգանում է մանուֆակտուրային արտադրությունը: Քաղաքը զառնում է արդյունաբերական և բանկային գործունելյան կենտրոն, զառնում է անկախ հանրապետություն:

Տնտեսական, քաղաքական և հասարակական վերելքը իր հետ առաջ և բերում նաև մզավոր և զրական շարժում: Առաջ է զալիս պահանջ մտքի և գրականության ասպարիզում ևս հակալրվելու ֆեազալիզմին և աղնվականության, յեկեղեցական և կրօնական հին արժեքների փոխարեն ստեղծելու աշխարհիկ, բութուազիական արժեքներ:

Ահա ալպիսի պայմաններում է ծնվում և զարգանում Դանտեն:

1) «Կապիտալ» 1 հատուր:

Թանաելի կյանքը սերտ կերպով կապված է Ֆլորենցիայի հա-
սրակական-քաղաքական կյանքի և նույնպես սերտ կերպով իր գրա-
կանության հետ: Ծնված է 1265 թվին, մի շրջանում, տերը Ֆլորեն-
ցիայի բուրժուազիան պատքար եր մղում ազնվականության դեմ՝ քա-
ղաքի և հանրապետության իշխանությունը ձեռքում պահելու հա-
մար:

Այդ ժամանակ Ֆլորենցիայում գործում ելին յերկու կուսակ-
րակական հայացքները ճիշտ կերպով ըմբռնելու, ինչպես և նրա գրա-
կան դեմքը պարզելու համար՝ անհրաժեշտ է պատմական ճշգրտությամբ
այս լերկու կուսակցությունների սոցիալական դեմքը վերլուծել: Սա-
կայն պետք է անձիշապես նկատել, զոր մինչև ալոր ճիշտ կերպով
լերկան չի բերված այդ կուսակցությունների դեմքը, նպա-
տակը, սոցիալական բազան, նրանց ունեցած եվոլյուցիան, պատմա-
մական զարգացումը, կոնկրետ խնդիրների նկատմամբ նրանց վարած
քաղաքականությունը և այլն: Այսքանը միայն հայտնի յեր ընդհա-
նուր կերպով, զոր Գվելֆյան կուսակցությունը բուրժուազիայի կու-
սակցությունն եր, իսկ Գիբրելինայն կուսակցությունը՝ ազնվականու-
թյան:

Հերախտաբար ալսքանը քիչ և այդ հեռավոր ժամանակի հասա-
րակական-դասակարգային պալքարի իմաստը հասկանալու և այդ
պալքարի մեջ Դանտեի դեմքը լուսաբանելու համար:

Բայց այս մասին հետո,

Գվելֆյան և Գիբրելինայն կուսակցությունները գոյություն ու-
նելին Ֆլորենցիայում Դանտեի ծննդից շատ տուած և փոխադարձ
հաջողություններով պայքար ելին մղում միմյանց դեմք Յերբ հաղթող
եր հանդիսանում Գվելֆյան կուսակցությունը՝ քաղաքից արտաքսվում
ելին Գիբրելինայնները, իսկ յերբ հաղթում ելին վերջիններս՝ արտաքս-
վում ելին առաջինները: Այս մասին հետաքրքրական հիշողություն
կա «Դժոխք»-ի մեջ, զորից մենք իմանում ենք նաև, զոր Դանտեի
հայրը պատկանել և Գվելֆյան կուսակցության և այդ կուսակցու-
թյան հաղթանակի հետ աքսորավայրից Ֆլորենցիա և վերադարձել:

Այսպիսով զորոց ե, զոր Դանտեն ծնվում և Գվելֆյան ընտա-

ներքում:

Ի՞նչ սոցիալական կացություն և ուսեցել այս ընտանիքը, կեն-
սագիրեց վամանք գանում են, զոր Դանտեն բուրժուական ծագում
ունի: Ֆրիչեն այս մասին ասում է հետեւալը, «Դանտեի ընտանիքը,
ըստ յերկութիւն, չեր պատկանում բուրժուազիային»: Նա այն կար-
ծիքին ե, զոր Դանտեն ծնվել և ազնվական ընտանիքում, Յերե Ֆրի-
չիքի այս յենթագրությունը ճիշտ ե, ապա պետք է ընդունել, զոր
Գվելֆյան կուսակցությանը պատկանում ելին նուև ազնվականները:

Դեռ յերիտասարդ հասակից Դանտեն՝ իրեն Գվելֆյան կուսակ-
րական անդամ՝ ջերմ մասնակցություն և ունենում Ֆլորենցիայի
հանրապետության գործերին, մասնակցում և այն պատերազմներին,
վոր Ֆլորենցիան վարում եր մղուս քաղաքների դեմ:

Յէրբ 1293 թվին հատուկ որենքով արգելվում է ազնվականնե-
րին Ֆլորենցիայի հանրապետության մեջ պետական վորու և պաշտոն
ունենալ՝ Դանտեն մտնում և բժիշկների և ղեղագործների ցեխի մեջ և
այլպիսով շարունակում է պահպանել իր պետական պաշտոններու-
թյունը: 1300 թվին նա ընտրվում է կոռավարության անդամ, պրիոր:
Այդ ժամանակաշրջանում Գվելֆյան կուսակցությունը բաժանվում է
Սև ժամանակաշրջանում Սևերի և Սպիտակների, վորոնք իրար դեմ խիստ թըշ-
յերկու մասի՝ Սևերի և Սպիտակների, վորոնք իրար դեմ խիստ թըշ-
յերկու մասի՝ Սևերի և Սպիտակների վորոնք իրար դեմ այն-
նամական ընթացք են բանում և պայքարում են միմյանց դեմ այն-
պես, ինչպես մի ժամանակ Գվելֆյան կուսակցությունը՝ Գիբրելինյան
կուսակցության դեմ: Սևերի Փրակցիային պատկանում են բուրժուա-
կուսակցության դեմ: Սևերի Փրակցիային սերքեկի շեր-
դիալի վերին շերտերը, իսկ Սպիտակների Փրակցիային սերքեկի շեր-
դիալը, արենտավորները, գլխավորապես դեմոկրատիան: Դանտեն հա-
տերը, արենտավորները, գլխավորապես դեմոկրատիան: Դանտեն հա-
տերը և Սպիտակների Փրակցիային և այս ամբողջ պատքարի ընթաց-
քում չափազանց ակտիվ դիրք և բանում: Իշխանությունը մի ժամա-
քում չափազանց ակտիվ դիրք և բանում: Իշխանությունը մի ժամա-
քում չափազանց ակտիվ դիրք և բանում: Սևերը Հոռմի պապի
նակ անցնում և Սպիտակների Փրակցիային, բայց Սևերը Հոռմի պապի
նակ անցնում և Փրակցիային, անդամապետության և Փրանսիական ժամանակական թագավորի տեղոր աշակեցությամբ հանրապետությունը հանրապետությունը իրանց տները և ունեցված-
քը: Ապա կառավարական հատուկ կարգագործությամբ նրանցից շատե-
րին, վորոնց թվում և Դանտելին, ծանր մեղադրանքներով դատապար-
տում են խիստ տուգանքի: Կարճ ժամանակ հետո Դանտելի դեմ մի-
տում են խիստ տուգանքի: Կարճ ժամանակ հետո Դանտելի դեմ մի-
տում են հրատարակում այն իմաստով, թե քանի վոր նա ժա-
մանակին չի ներկայացել իշխանության և չի վարել զբանական տու-
գանքը՝ ապա լեթե ֆլորենտինյան իշխանությունը նրան ձեռք գցի՝
նա կենդանի պիտի ալրվի խարուցկի վրա:

Այսպիսով, 1301 թվականից սկսած իտալական վերածնության
ամենամեծ պոետը գառնում և աքսորական և չի կարողանում իր այն-
քան սիրած Ֆլորենցիան վերագունակ: Աքսորանքի մեջ նա շարու-
նակում ե իր քաղաքական—ինչպես նաև գրական—գործունելությունը:
Նա համոզված է, զոր Խոակիան բաժանարածան և, վոր Նրա ներքին
պատերազմները խանգարում են նրա զարգացման, պատերազմները կար-
գոր յերկիրը կարող կլինի առաջադիմել պետական ցենտրալիզմի կար-
գորում միան: Այս սպատակով նա վորդունում և գերմանական կալվ-
ար չենրիխ V Առ-ին, վորին նա համարում և հոռմելական կալվարի խաղաղու-
թյան որինավոր ժամանակ և վորի մեջ նա տեսնում և Խոակիայի խաղաղու-
թյան և միության իրականացնողին: Բայց չենրիխը իր կինորա

կան գործողությունների ընթացքում մեռնում ե, վորով և Դանտեն
կորցնում ե Ֆլորենցիա վերադառնալու իր հույսերը. Այսուհետեւ նա
շրջում ե ճուռախային խաչիայում քաղաքից քաղաք, վոչ մի տեղ
հանդիսատ չի կարողանում գտնել, ապրում է կարիքի և չքափորության
մեջ, իր նյութականը հայթագիտելու համար կատարում է զրահան և
դասատվական աշխատանք և ինչպես ինքն ե ասում՝ զգում ե, թե
«ինչքան աղի լի աքսորանքի հայը և վորքան դժվար ե բարձրանալ,
ոտարի սանդուխը»:

Այս պայմաններում մեռնում են նա 1321 թվականին, հտալիքի Ռավեննա քաղաքում, թողնելով գեղարվեստական այնպիսի հանձարեղ արտադրություն, զոր զեց հարյուր տարիների հսկայական յելենիջների միջից մինչև հիմա լեկ ապրում են գեղ և ապրեցնում են իր վաղաց անցած եղոխան:

Դանտելի գրական, կուլտուրական, գեղարվեստական գործը իր
կարևոր և ելական կողմերով կապված և հատլիքի զարդացող քաղաք-
ների և նոր գերյելնող բուրժուազիայի կուլտուրայի հետ, ինարկե, ապ-
րելով և ստեղծագործելով՝ 13-րդ դարի վերջում և 14-րդի սկզբում,
Դանտեն չեր կարող իր միջավայրից դուրս գալ, ազատազրվել կաթո-
լիկության, քրիստոնելության, ֆեոդալիզմի տիրական ազգեցությու-
նից, Բայց ինսդիրն այն է, վոր նա իր առջև տեսնում եր ուրիշ ճա-
նապարհ, գիտակցում եր, վոր ուրիշ դաշտաշրջան և սկզբում, և այդ
գիտակցությամբ նոր դարաշրջանի առաջին մունետիկն և դասնում:
Մեղ համար այդ պատմական հեռափոր ժամանակի ուհալ պայմանների
մեջ հսկայական կարևորություն ունի Դանտելի կողմնորոշումը,
նրա գործի տեսնենցը, իսկ այս կողմնորոշումն ու տեսդենցը կա-
պում են նրան վոչ թե միջնադարի, այլ նոր ժամանակների հետ, վե-
րածնության շրջանի հետ:

Դանտեն առաջին հումանիստներից եւ Հայտնի յի, վոր հումանիզմը մի կուլտուրական շարժում եր՝ կապված առևտքի և արդյունաբերության զարգացման հետ, կապված բուրժուական վերելքի հետ Յեփրոպայի առաջավոր ընթացքներում. Այս շարժումը ուղղված եր յեկեղեցու իշխանության դեմ, ճգնավորության դեմ, աշխարհը արհամարհելու դեմ. Նա լսեցնում էր յերկրային փիլիսոփարության ձախը, վոր նպատակ ուներ մարդկային անհատականությունը ազատել միջնադարյան իրկաթե կաշկանդումներից. Անտիկ, հեթանոսական կուլտուրան ավելի հասկանալի դարձավ այս շարժմանը, Վերտածնվեցին հին արվեստը, գրականությունը, փիլիսոփայությունը, Դասական կուլտուրայի գործերը քննվեցին, ուսումնասիրվեցին, համակրթեցին. Հումանիզմը

մի անցողական շրջան եր ֆեռղալիզմից դեպի կապիտալիզմը։ Այս
շրջանի մեջ ծանրության կինտրոնը պետք է դնել նրա վոչ թե առա-
ջին անդամի՝ ֆեռղալիզմի, այլ յերկրորդ անդամի՝ կապիտալիզմի վրա։
Առաջնակարգ արժեք ունի վոչ թե այն, փորից գուրս են զալիս և վո-
րի մեջ դեռ կան թերևս քանակապես ավելի մասով, այլ այն, դեպի
վորը դառնում են, ուղղվում են, կողմանույթովում են։

Մոտավորապես այսպիսի մի շրջադարձ նկատվեց խորհրդական պետքիայի մեջ 13 և 14-րդ դարերում, գրական մի շարժում, զոր զարդացակ Տոսկանայի և Ռոմանայի առևտրական քաղաքներում, Ֆլորենցիայում, Պիզայում, Բոլոնիայում։ Այս գրական նոր ուղղությունը, զոր հայտնի դարձավ «Նոր քաղցր վոճակ» վորակումով, միջին դարերի և վերածնության սահմանագծումն եր զարգանում։ Մի շարք էերիտասարդ գրողներ և բանաստեղծներ գլխավորեցին այդ շարժումը, վորոնց մեջ այդ ժամանակ՝ մեծ անուն հանեց Գվիդո Կավալկանտին, զոր Դանտենից առաջ գրական ասպարեզ եր մտել և զոր հետո դարձավ Դանտեի մտերիմ բարեկամը՝ Դանտեն 18 տարեկան հասակում արդեն հարեց այդ գրական շարժմանը՝ զրիլով մի հուզիչ սիրային բանաստեղծություն, զորի համար Դանտեյին շերմագին փողջունեց շատ ուսիների հետ նաև Գվիդո Կավալկանտին։

Այս բանաստեղծական նոր ուզդութիւնը տարբարգուս ու աւագն ժամանակ գոյություն ունեցող կրոնական և ասպետական բանաստեղծություններից։ Կրոնական պոեզիան սովորաբար յերգում եր Մադոննային յերկրային սիրո վուներով, բայց քարոզում եր հրաժարվել մարմարական վայելքից։ Ասպետական պոեզիան յերգում եր կնոջը, նրան ծառայելու և նրան տիրանալու տեխնով տոգորված։ Նոր բանաստեղծությունը յերգում եր յերկրային ելակը, յերգում եր գոյութիւն ունեցող կինը, բայց այս յերկրային ելակին աստվածացնում եր, դարձնում եր յերկնային ստեղծագործություն։ Այդ բանաստեղծներն իրենց սիրած ելակներին տալիս եյին ալեկորիական անուններ, ինչպես Կավալկանտին, վորի սիրածը կոչվում եր Պրիմավերա, այսպիսն գարուն, և ինչպես Դանտեն, վորի սիրածը կոչվում եր Բետրիչե—այսինքն յերանելի։ Այս բանաստեղծության մեջ չկար ասպետական պոեզիայի վասարական սպասավորումը կնոջ և վոչ ել կրօնական պոեզիայի ստունութությունն ու խստարությունը։ Սրա մեջ կար ուրախություն, հրճվանք, վայելք, միթիքական եմոցիա, անկեղծություն, խորություն, ապրում, աշխարհի պանթեիստական զգացումը։ Զինելով վոչ կրոնավորի ու վանականի ցուրտ, անկենդան պոեզիան և վոչ ել ֆեռդափի ու ասպետի ստրկական կուլտի պոեզիան, այս բանաստեղծությունը արտահայտում է քաղաքներում գարգացող բուրժուայի և բուրժուական մտավորականի աշխարհայեցողությունն ու

աշխարհագացումը՝ Նա հանդիսանում է վերածնության իզեռողիալիք նախերգանքը:

Դանտելի առաջին ստեղծագործությունները զարգանում են գրական-հասարակական ալս մթնոլորտում: Այդ շրջանի նրա բանաստեղծությունների մեջ կենտրոնական տեղ է գրավում Բետարիչեն, Յեկ Վոչ միայն նրա այդ սիրալիքն բանաստեղծությունների, այլ և նրա քաղաքական ու փիլիսոփայական խոշոր ստեղծագործության մեջ կարևոր դեր է կատարում նա: Դանտելի հետազոտողներից վոմանք այս կարծիքն են հայտնել, թե Բետարիչեն կենդանի, սրական անձնալորություն չե, թե նա պոետական Փիլցիս յե, ալլեգորիական մի դեմք, վորի միջոցով բանաստեղծը արտահայտել է իր ներքին աշխարհի ապրումները, իր Փիլիսոփայությունը: Վոր Բետարիչենի միջոցով Դանտեն «Աստվածաշին կատակերգության» մեջ տվել է իր Փիլիսոփայությունը—ալս մասին կասկած չի կարող լինել ի հարկի: Բայց մինչեւ անգամ այսուեղ, վերացական և սիմվոլիստական «Դրախտ»-ի եջերում, Բետարիչեն շատ իրական գծեր ունի: Իսկ առաջին շրջանի բանաստեղծությունների մեջ ալս իրական հանգամանքը չի կարող լուրջ կերպով կասկածի տակ դրվել: Յեկ այս՝ վոչ թե այն պատճառով, վոր պատմական հետազոտությունները ցուց են տվել թե Դանտելի ժամանակ Ֆլորենցիայում ալդախի մի աշջեկ և ապրել թե նրա նոր անունը յեղել է Ֆոլկո Պորտինարի, թե նրա հայրը յեղել է Դանտելի: Հոր բարեկամը և այլն և այլն: Այդ աղջկանն է Դանտեն յերգել իր յերիտասարդական կարոտակեկ և սանտիմենտալ բանաստեղծությունների մեջ, թե մեկ ուրիշ աղջկան—մենք այդ հաստատապես չգիտենք: Բայց սա բնավ չի խանգարում, վոր անկախ այդ պատմական հանգամանքից՝ Դանտելի յերգած աղջկել իրական լինի, ինչպես իրական հայոթելի, Բայրընի, Հայնելի և այլ բազմաթիվ բանաստեղծների յերգած սերերը:

Գրականության պատմության մեջ Դանտելի անվան հետ միշտ կապված է յեղել Բետարիչելի անունը: Ի՞նչպիսի խոր զգացմունքով և արտահայտել Դանտեն իր սերը, իր հուզական և գիտակցական ամբողջ աշխարհը, վոր ալնունետեւ անցել են զարեր և այդ աղջիկը, այդ սերը, այդ ամրող աշխարհը հաղորդվել են յերգոպական տարրեր աղջիկը մեջ ստեղծագործող բանաստեղծներին, հուզել են նրանց, ապրեցիլ են նրանց: Ի՞նչ և պատճառը: Պատճառն այն է, վոր Դանտելի սիրո պատմության, սիրո նկարագրության և սիրո Փիլիսոփայության մեջ վոչ թե միայն մի անհատի ներքին կյանքն է անդրադառնում, այլ և մի պատմական հպոիա ին յերևան զալու: Յեկ ալս պատմական հպոիան, այս մեծ ժամանակի նշանը՝ զիտված, ընթառնված, զգացված՝ նոր առաջարեկ մտնող բուրժուազիալի կողմից: Դան-

տելի և Բետարիչելի արդեն հոչակավոր դարձած կապի մեջ, Դանտելի սիրալիքն վողջ բանաստեղծության մեջ ֆեոդալիզմի և ասկետիզմի, ազնվականության և յեկեղեցականության, ասպիտականության և վանականության վոգին չե, վոր արտահայտվում է հիմնականում—այլ այն նոր զասակարգի ձայնն ե, վոր պատմական բնմ և բարձրանում նրանց փոխարինելու համար, վոր վոչ միայն կովում ե, այլ և ապրում է հոգեկան ամրողական կյանքով: Յեկ զարմանալի չե, վոր յերիտասարդական շրջանի այս քնարական բանաստեղծությունների ժողովածուն Դանտեն անվանել է «Նոր կյանք» («Vita Nuova»):

Դանտելի կրած ազգեցությունների մեջ կարելի չի նշել յերկու ուղղություն: Առաջին՝ այնպիսի ազգեցություններ, վորոնք գալիս են հին, սխոլաստիկ աշխարհից, յերկրորդ՝ այնպիսի ազգեցություններ, վորոնք գալիս են վերածնության հետ այս կամ այն կերպ կապված աշխարհից: Նրա գրական ստեղծագործության մեջ ընդհանրապես և «Աստվածալիքն կատակերգության» մեջ մասնավորապես շատ ուժեղ կերպով կարելի յե տեսնել կաթոլիկ աստվածաբանության և յեկեղեցական գրողների ազգեցությունը: Այս տեսակետից հատկապես պետք է ցայտել «Դրախտը», վորտեղ տիրապետում և միջնադարյան սխոլաստիկ գրականության ուսմունքը:

Բայց ալս ազգեցությունը շեշտելով հանգերձ մենք կուզելինք մի փոքր կանգ առնել յերկրորդ ուղղությամբ յեկող ազգեցությունների վրա: Ամենից առաջ նկատենք, վոր վորպես բանաստեղծության սիմվոլ և վորպես զրականության վարպետ նա չի վերցնում յեկեղեցական կրոնական բանաստեղծներից և վոչ մեկին: Քրիստոնեական դարաշրջանի պոետները չեն, վոր հիացմունք են ներշնչում Դանտելին, այլ դասական աշխարհի բանաստեղծ Վիրգիլիոսը: «Դժոխք»-ի առաջին յերգի մեջ նա մեծ յերախտագիտությամբ և խոսում Վիրգիլիոսի մասին, յեսպանում և նրան հեղեղ, վոր «լայն գետի պես պերճ խօսքեր և զետիկանում» վորակում և նրան «ուրիշ բանաստեղծների լույսն ու պատիվը»: Դանտեն ազգակ հայտնում ե, վոր նա սովորել է Վիրգիլիոսից: «Ո՛, Դանտեն ազգակ հայտնում ե, վոր նա սովորել է Վիրգիլիոսից: Ո՛, Դանտեն ազգակն ինունի միունի բանաստեղծների—Զոմերոսի, Զորացիոսի, Անդրիդիոսի և Լուկանի մասին (Դժոխք, յերգ 4): Զոմերոսին նա անվանում է «հոգը և լուսավոր, վեհագույն բանաստեղծ»: Վիրգիլիոսը վանութացնում է Դանտելին նրանց հետ, վորոնք «իրենց խմբի մեջ են առնում» Դանտելին, պատվում են, սիրում են նրան և զարձնում են վեցերորդը իրենց մեջ:

Բայց Վիրգիլիոսից՝ Դանտեն խոր հիացմունքով և խոսում նաև Հունաստանի և Հունդի մլուս բանաստեղծների—Զոմերոսի, Զորացիոսի, Անդրիդիոսի և Լուկանի մասին (Դժոխք, յերգ 4): Հոմերոսին նա անվանում է «հոգը և լուսավոր, վեհագույն բանաստեղծ»: Վիրգիլիոսը վանութացնում է Դանտելին նրանց հետ, վորոնք «իրենց խմբի մեջ են առնում» Դանտելին, պատվում են, սիրում են նրան և զարձնում են վեցերորդը իրենց մեջ:

Այսպիսով, Դանտեն կտրվելով քրիստոնէյական դարաշըանի պուտների դպրոցից՝ մտնում է հեթանոսական աշխարհի պոետների շարք, դառնում է նրանց ուղղության բանաստեղծ:

Իր ժամանակի գրական ազդեցություններից պետք է նշել Փլուտիսիան նոր պոեզիայի ազդեցությունը, վորի ավագ ներկայացուցիչն եր հայտնի բանաստեղծ Գվիդո Կավալկանտի և վորի մասին խոսել ենք արդեն վերևում: Այս պոեզիայի կարևոր գծերից մեկն եր այլ զպրոցի բանաստեղծները աշխատում ենին դաստիարակչական դեր կատարել Դանտեյի ստեղծագործության մեջ ևս ալիքորիան հիմնականում այդ նպատակն է հետապնդում, նաև աշխատում ե որինակաթյունը և նրան կյանքում ձանապարհ ցույց տալ: Նոր պոեզիայի մթնոլորտում է զարգացել նաև մի կարևոր գիծ, դեմքրատական գիծը, վորով Դանտեն և նրա ժամանակի նոր գրողները աշխատում ենին զգել վոչ միայն հասարակության զարգացած մասի, ալլ և «հասարակ ժողովրդի» վրա, վոր գիտություն չուներ, բայց վոր ուզում եր

Այս ազդեցությունների թվում պետք է հիշատակել մի մարդու անուն, վոր յեղել ե Ֆլորենցիակում Դանտեյի ուսուցիչը, Բրունետտո Լատինի, և վորի մասին Դանտեն շատ հոգիչ ենիր և նվիրում «Դժոխք»-ի 15-րդ յերգում: Այս ենիրը Դանտեյի դասակարգային և կուսակցական դեմքի պարզաբանման տեսակետից կարևոր նշանակություն ունեն, վորոնց վրա կանգ. կառնենք իր տեղում: Այստեղ ուզում ենք նշել այն հանգամանքի վրա, վոր Բրունետտո Լատինին յեղել ե վոչ միայն ուսուցիչ, ալլ և անվանի գրող, վոր լատինական ազդեցության փոխարեն՝ հարց ե զրել ֆրանսիական գրականության նետ կապվելու մասին, վոր գրել ե իտալերեն, յոզովրդին մատչելի լեզվով և վոզով և վոր իր գրքածքներից մեկում նույնպես նկարագրել ե այնպիսի մի գորպիսին Դանտեյի ճանապարհորդություն դեպի վոչ-յերկրային գավառները, վորպիսին Դանտեյի ճանապարհորդությունն է դժոխքում:

Այս բոլորը մենք ասում ենք ցույց տալու համար, վոր Դանտեն իր ժամանակ մինակ չի յեղել վորպիս իտալական նոր գրականության հիմնադիր, վոր Ֆլորենցիայի տնտեսական, քաղաքական և հասարացություն խմբվել ելին շատ յերիտասարդ ույթեր և վոր Դանտեն այդ բուժքերը միացրեց իր մեջ՝ տարով նրանց հզոր արտահայտություն:

Գրական այս նոր շարժումը յերեան յեկալ վոչ միայն պոեզիայի, այլ և պրոզայի մեջ: Դանտեյի յերիտասարդության ըրջանում Ֆլորենցիայում հրատարակեց արձակ պատմվածքների, նովելլաների մի ժո-

ղովածու, վոր շատ բաներով նախերգում եր Բոկաչչոյի արձակը: Ժողովրդական ընթերցանության համար զրված պարզ հասարակ, խրատական պատմվածքներ ելին սրանք, առնված պատմություններ և ժամանակակից կյանքից, վորտեղ յերեան ելին դալիս բժիշկ, ուսանող, քաղաքացին, հասարակ ժողովուրդ, բռնակալ իշխաններ, զասական աշխարհի իմաստուններն ու հերոսները: «Դժոխք»-ի եջերում յերեան յեկած վորոշ դեմքերն ու խնդիրները հիշեցնում են այս ժողովրդական պատմվածքները, վորից յերեան ե, թե Դանտեն իր «Աստվածային կատակերգությունը» գրելիս ներշնչվել ե նաև ժողովրդական պատմվածքների, վորից յերեան ել թե Դանտեն իր «Աստվածային կատակերգության» այդ կողմը հիմք առնելով մտածեն Դանտեյին կապել յեկեղեցականության և նրանով ազնվականության դասակարգի հետ հիմնականում դատած կիրան միխանիկորեն ու միակողմանիորեն:

Ժողովրդական ազդեցության հետ կապված է նաև Դանտեի մեծադույն գաղափարը իտալական, ժողովրդական լեզվի մասին, մի լեզու, վորով գրված է «Աստվածային կատակերգությունը» ծալրից զու, վորով գրված է «Աստվածային կատակերգությունը» ծալրից ծալր և վորն այդ պոեմայի միջոցով հասնում է իր զարգացման բարձր ծալր և վորն այդ պոեմայի միջոցով հասնում է իր զարգացման բարձր, հարուստ, ետին: Դանտեն մտածում ե, վոր Ցիցերոնի լեզուն բարձր, հարուստ, կվահեմ լեզու յե, բայց նա չի կարող նոր Խտալիայի, ալիսնըն իտալական վերջնող բուրժուազիայի պետքերին ծառայել: Պետք ե ժողովրդական լեզուն դարձնել գրականության հիմք: Եթե պետք ե վոչ միայն դասական լեզուն դարձնել նոր գրական կուլտուրայի զործիք, ալլ և մի զավարի լեզուն դարձնել նոր գրական բոլոր բարբառները, վորպեսի հաստատուն և տեսական հիմքի վրա դրված լինի այն»:

Իր «Աստվածային կատակերգությունը» գրելու ժամանակ Դանտեյի առջել մեծ հարց ե բարձրացել, թե նարավիր ե արդյոք այդպիսի մի բարդ սյութ, այդպիսի մի փիլիսոփայական խորը պոեմա, արսի անալիտիկ ժողովրդական, «ուամկական» լեզվով, ինչպես այն ժամանակական մասնակից լատիներենի համեմատությամբ:

Հին յեկեղեցական գրականության, ուրեմն և հին տիրող դասակարգերի պահանջն եր լատիներենը: Բայց Խտալիայում և մասնավորապերի պահանջն եր լատիներենը: Բայց Խտալիայում այդ ժամանակ բուրժուազիան արդեն պատմարավելու մասնակիցի վերաբացել ե իր պահանջն եր զարգացման ըստին հասկանում լատիներեն: Նրանց առջև: Ժողովրդական մասնակիցները չեյին հասկանում լատիներեն: Վական այդ լեզվով զրված գրականությունը անբովանդակ, փակված:

Դիբք եր: Դանտեն նոր խոսք պիտի ասեր իտալիային և այդ որն խոսքը պիտի ասեր նոր լեզվով:

Այսպիսով, այս հիմնական խորում ևս նրա վրա լեզած ազդեցությունը գալիս և վոչ թե հին աշխարհից, այլ նոր աշխարհից: Նրան ուղղություն և պալիս վոչ թե սխոլաստիքական իդեոլոգիան, վոչ թե կաթոլիկ կրեականությունը, այլ այն ժամանակվա լերբորդ դասը և վրա հիմնված վերածնությունը:

Այս խոդի կապակցությամբ մի հետաքրքրական դեպք և պատմվում Դանտեի կննապըսության մեջ, վոր յեթե պատմական փաստ ել մինի այդ ձեռվի համանայն գեպս կոնկրետ լուսաբանություն և տալիս այն մասին, թե ինչպիսի ժողովրդականություն ուներ Դանտեի գործը: Մի որ Խոտալիայի վերոնա քաղաքի փողոցներից մեկում ժողովրդի կանաչք Դանտեին պատահերով՝ մատով ցույց են տալիս նրան և առում: »Ահա այն մարդը, վոր զժոխիք և իջել և այնտեղից մեզ համար լուրիք և բերել» Դանտեն համարում և այդ գովասանք իր համար և ուրախանում և, վոր թի նշանավոր պոեման գրելու ժամանակ մի կողմէ թողել լատինական լեզուն և գերադասել և «իր լերկի ժամանակից բարբառը»:

Այս պարզ պատմվածքի մեջ լերեան և գալիս այն ժամանակվա իտալիայի հասարակական հարաբերությունների պատկերը, յերկու տարրեր զասակարգերի դիրքավորումը՝ զրականության ճակատում և Դանտեի դիրքը այդ պուտամական հարաբերությունների մեջ վորպես վերածնության առաջամարտիկ:

«Աստվածային կատակերգությունը» Դանտեյի այն կարևորագույն սուելծագործությունն և, վորի մեջ լերեան և գալիս միայն ինքը Դանտեն իր ամբողջական դեմքով, այլ և նրա ամբողջ եղութան, մի պատմական մեծ դարաշրջան, իր զարգացման և խմբման պրոցեսը: Այդ աշխատությունը, վոր լերեք մաս ունի—Դժոխք, Քավարան և Դրախտ—մի մեծ պոեմա յե, վոր կարելի լի հավասարապես բնորոշել վրամատիքական, լիրիքական և հաղիքական պոեմա: Դանտեն այնտեղ ներկայացնում և ուժեղ դրամաներ, զանազան մարդիկ, վորոնց կիանքը կարող եր դառնալ մնացույն զրամաների նյութ: Դանտեն այնտեղ բաց և անում հուզական մի ամբողջ աշխարհ, զգացումների այնպիսի խորություն և այնպիսի զանազանակերպություն, վոր գործոցների մեջ: Դանտեն այնտեղ յերեան և գալիս վորպես պատում և ընթերցողին շարունակական հետաքրքրության վլուխութեան մեջ, վոր պահում և ընթերցողին առջև մի մեծ կյանքի տարրերը ու

տարրեր եջերը, և այդ բոլորը տալիս և դասականորեն հակիրճ, սեղմ պատմվածքի մեջ, ներկայացնելով եյալանը, կարևորը և արակեալ կանունը: Իր այդ նշանավոր պոեմայի մեջ կենտրոնական անձը ինքը Դանտեն և, վոր լերեան և գալիս Դժոխքի առաջին առղից, անցնում և բարձրությունը Գրախատի շաղուցիչ լույսերի մեջ: Դժվար և պատմել այդ պուտամայի բովանդակությունը, բայց վերլուծման վորոշ հիմք տալու համար՝ համառոտ կրպով կներկայացնենք այն, կանգ առնելով գլխավոր ամառ մասի վրա:

Վերածական լերդի մեջ Դանտեն պատմում ե, թե ինչպես «մեր կյանքի ճանապարհի կիսին ինքը մոլորվում է մի մթին անտառում», կյանքի ճանապարհի կիսին ինքը մոլորվում է քնի մեջ և կարցնում է իսկական ճանապարհը: Դը խորասուզվում է քնի մեջ և կարցնում է իսկական ճանապարհը: Դը վար և ասեի, թե վորքան սարսափելի յեր այդ անտառը—այնքան վայշավը ասիտ և զարգանաւում է, վոր թի նշանավոր պոեման գրելու ժամանակ մի կողմէ թողել լատինական լեզուն և գերադասել և «իր լերկի ժամանակակից բարբառը»:

Յել ահա այս սարսափելի ժամանակարի մեջ: Այդ տեսարանի բլի կատարը փալում և հրաշալի ճառագայթների մեջ: Այդ տեսարանի բլի կարծեալ նրա լերկյուզը հանգարավում է և նա ճանապարհ և վորուն զանդեպ նրա լուրջանալու համար: Յել ահա, այս վերելքի սկզբում նում զանդեպ լուրջանալու համար: Յել ահա, այս վերելքի սկզբում և խայտարգետ մազերով մի հովազ, թեթեւննթաց և աշխույժ, աշգելում է ճանապարհը: Առավոտան ժամն է, հուլիսերը չի կորցնում, ուզում և հետ դառնալ և ուրիշ ճամբա վորոնել: Բայց ահա պատահում և առյուծ ծովուծը զլութեալ վերելք եր բանած, ահավոր քաղցով, «այնպես վոր, ծի: Առյուծը զլութեալ վեր եր բանած, ահավոր քաղցով, ահավոր քաղցով, ահավոր քաղցով եր բանած: Առյուծի հետ մի կալեալ ուղին անգամ սարսափում եր: Առյուծի հետ մի կալեալ ուղին անգամ սարսափում եր: Առյուծը կարգում են: Ուզում և բարձրացնել, հանապարհ չկա:

Յել ահա այս սարսափելի ժամին լերեալ և Վիրգիլիոսը: Դանտեն այստեղ հիացմունքով և յերախտագիտությամբ լցված բարձր տես այստեղ հիացմունքով և յերախտագիտությամբ Վիրգիլիոսին և նրան համարում և իր զնահատական տողեր և նվիրում Վիրգիլիոսին և նրան ուրիշ նեղինակը, իր զատակարակը, իր վարպետը: Վիրգիլիոսը նրան ուրիշ ճանապարհ և ցույց տալիս, իտալիայի պատության և մնանաւության անապարհը, բայց դրա համար, ասում և նա, «զու պիտի զաս իմ հետ մեջից»: Այդ ազատության հասնելու համար՝ զու պիտի անցնես նեղ տեսից: Այդ ազատության հասնելու համար, զու պիտի տեսնես թախճուտ, տառատեղերով, տանջանքների միջով, զու պիտի տեսնես թախճուտ, տառատեղերով, պիտի անցնես կրակի միջով:

Դանտեն համաձայնվում է հետեւ Վիրգիլիոսին:

«Այստեղ նա գնաց—և յես նրա հետեւից»:

Վիրդիլոսը՝ և Դանտեն պիտի մտնեն զժոխք:

Դժոխքի գռների առջև Դանտեյին պատում և ծանր սռսկում:
«Աղետավոր քաղաքը ինձանով են գնում...
«Հավերժական ցավերը ինձանով են գնում...
«... Թողեք բոլոր հույսերդ,
«Դուք, զոր մտնում եք այստեղ...»

Այս մահասարառու տողերի առջե, զոր մակադրված են զժոխքի
մուտքի վրա, Դանտեն հոգեկան տագնապալի վիճակ և ապրում: Վիր-
դիլոսը նրան հայտնում է, թե նա անվախ կարող և մտնել ալդ դըռ-
ների միջից, քանի զոր Բեատրիչեն և ուղարկել նրան՝ ազատելու Դան-
տեյին բախտի ծանր հարգածներից:

«Իմ սիրելին, բայց վոչ բախտի սիրելին»:

Այսպես և առել Բեատրիչեն Դանտեյի մասին: Յեվ ահա այսպես
Վիրդիլոսի կողմից խրախուսված՝ վերջապես մտնում են զժոխք: Այդ-
տեղ, հավերժական խափարի մեջ, առաջին մարդկալին հոգիները, վո-
րոնց նրանք հանդիպում են, յերկշոտների հոգիներն են, զորոնք վոչ
աստծու հետ են և վնչ նրա հակառակորդի: «Այս վողորմելի մարդիկն
են սրանք, զորոնք վոչ զոփուսանքի և վոչ հանդիմանության են ար-
ժանի: Այդ մարդկանց կյանքն այնքան արհամարհելի յե, զոր ուրիշ
ամեն վիճակի վրա նախանձում են»: Այսպես և բնորոշութիւնը Վիրդիլոս-
ու այդ անգույն, անկերպարան և դիմագուրք մարդկանց:

«Ել չխոսենք նրանց մասին—

«Նայիր և անցիր»:

Դանտեն զժոխքը բաժանում և 9 շրջանների, այդ շրջաններն ել՝
մի քանի լենթաշրջանների, զոր հետզետե իշնում են դեպի ցած,
դեպի յերկրի խորքերը: Յեվ զորքան իշնում են՝ այնքան նե-
ղանում են շրջանները: Մարդիկ դասավորված են այդ շրջաններում
համաձայն իրենց հանցանքի մեծության, սկզբում թուլերը, ապա
հետզետե ավելի և ավելի ծանր հանցավորները: Այս բաժանման և
դասավորման մեջ յերեան և յեկել անշուշտ միջնադարյան աշխարհ-
յեցողությունը մարդկանց վաճագործության և համապատասխան պատ-
ժի մասին, բայց զրա հետ միասին Դանտեն տվել և նաև իր խոսքը՝
արտահայտել և իր տեսակետը՝ յերեմին թույլ ու ծածկված ձևով, լեռ-
քիմն զորոշ ու համարձակ:

Այսպես, զժոխքի առաջին շրջանում տեղավորել են հին հեթա-
նոս աշխարհի պոետներին և փիլիսոփաներին, զորոնք ծանոթ չեն լե-
զել Քրիստոսի ուսմունքին, զորովհետեւ ապրել են նրանից առաջ: Այդ
հեթանոս բանաստեղծներին և իմաստուններին նա ցույց է տվել մե-
ծագույն հարդանքը, ներկայացնելով նրանց կյանքը պարզ, ընկերա-
կան ու ջերմ: Յերկրորդ աշխանում ան տեղավորել ե Ֆլորենցիայի կա-

նանցից մեկին՝ ֆրանչեսկալին և նրա սիրած տղամարդուն՝ Պաոլուին,
փորոնց սիրո պատմությունը պատմել ե նա այնքան արագիկ և այն-
քան խորը համակրելի տողերի մեջ, հակառակ միջնադարյան աշ-
խարհայեցողության (Դժոխք, Յերկ 5): Յերբորդ, չորրորդ, հինգերորդ,
վեցերորդ շրջաններում գրել ե նա վորկրամոլներին, ագահներին, շրայ-
ներին, բարկացկոտներին, հերետիկոսներին և այլն: Վեցերորդ շրջա-
նում գրել ե ի միջի այլոց Գիբելինյան կուսակցության հալտնի զեկա-
վար Ֆարինատային և բանանտեղծ Գիբիդ Կավալիկանտի հորը, փորոնց
վրա, ինչպես և Ֆրանչեսկալի պատմության վրա կանգ կառնենք աշ-
ուանձին: Յոթներորդ շրջանում տեղավորել ե նա բռնակալներին, փո-
րոնց մեջ 13-րդ դարի իտալիակի գաֆան բռնակալ Եցղելինոյին:—

«Բոնավորներ են սրանք, զորոնք

«Արյուն կողոպտեցին և ինչքեր»:

Այդ միենումն շրջանի ուրիշ ողակում տեղավորված ե Բրունետ-
տո Լատինի, Դանտեյի սիրված ուսուցիչը, Գվելֆիան կուսակցության
հալտնի գեմքերից մեկը, զոր դատապարտում և Ֆլորենցիային, այն
Ֆլորենցիային, զոր խստությամբ և բրուությամբ հալածում և Դան-
տեյին: Հետո տեղավորված են նոր հարստացողները, զրամ կուտակող-
ները, չարաշանողները, վաշխառուները, զորոնց նկատմամբ քննադա-
սական խոսք և ասում Դանտեն, լենթարկելով նրանց ծաղրի և սար-
կազմի: Ութերորդ աշխանում տեղավորված են կավառները, խարողնե-
կազմի: Ութերորդ աշխանում տեղավորված են կավառները, խարողնե-
կազմի: Ութերորդ աշխանում տեղավորված են կավառները, կու-
րը շողոքորթները, հետո սիմոնականները, նիկողայոս Առ պապը, վոր-
ութիվայրը ցցի պես տնկված և զժոխքի ամենանեղ ձեզերից մեկում;
զիսիվայրը ցցի պես տնկած և զժոխքի պատիքը, վորի վրա պիտի ընկ-
նի, հետո Բոնիֆացիոս պապը, վոր այդ ժամանակ զեռ կենդանի էքր,
նրա վրա պիտի լնկնեն ուրիշ պատիքը և այլն: Այս ամբողջ տեսարա-
սը Դժոխքի ամենաուժեղ տեղերից մեկն է, զորանդ Դանտեն սար-
կազմով, զալրույթով, ատելությամբ խարազանում և արծաթամոր
վորի: մասին նա լավ արտահայտիլի: Իններորդ աշխանում տեղավոր-
ված են մատնիշները, բարեկամի և ընկերի դավաճանները, հետո Հու-
գած և ամենից վերջը Բրուում և Կասիոս, վորպես պետության, կայս-
ության ամբողջ կարգերի ամենաբրիտ դավաճանները, վորոնք Դանտեյի
տեսակետից կատարել են ամենածանր վոճիրները և վորոնք զժոխ-
քի ամենախոր հատակում կրում են իրենց խստագույն պատիքը:

Այսպես, Դանտեն Վիրդիլոսի զեկավորությամբ կատարում և
զժոխքի յերկար ու տանջալից հանապարհը, հետո անցնում և քավա-
դանով, ուր մեղագորները հետզետե մաքրում են իրենց մեղքերից, ա-
ռանով, ուր մեղագորները հետզետե մաքրում են իրենց մեղքերից, ա-
ռանով քավարանի վերջում, Զիանցու Վիրդիլոսի առջե, Վիրդիլուսու Դան-
տեյին հանձնում և Բենադիկտոսի հանձնում են իրենց հեթանոու

ՀՍԽՀ-ԾՕՀ

Հի կարող ուղեկցել նրան յերկնքում։ Այսպիսով, «Աստվածային կատակերգությունը», զոր սկզբում և սարսափով, զոր խորանում և ազդ սարսափների մեջ մինչև աներևակալեցիլի աստիճան՝ հետզհետե վերափոխման և յենթարկվում և իր լերսորդ մասի մեջ վերջանում և յերանությամբ։

Յեվ մարդկային ամենամռայլ տրագեդիան գառնում է «Աստվածալին» կոմեդիա:

Ի՞նչ հասարակական բովանդակություն ունի «Աստվածալին կատակերգությունը» և վո՞ր դասակարգի արամադրություններն ու աշխարհայնցողությունն և արտահայտում Դանտեն իր այդ հոչակավոր պղումայով:

Լունաչարսկին խոսելով Դանտենցի գործի մասին՝ ասում են հետեւ վլալը. «Այս կամ այն հեղինակի դասակարգային արմատները ցուց տալով՝ աշխատում են անպատճառ գտնել այն փորոշ դասակարգը, վորի շահների պաշտպան՝ և հանդիսանում պոետը։ Սակայն այս անպատճառ կերպով ալսպես չե»։ Հետո, կանգ առնելով Դանտենցի եպոխալի հասարակական և կուսակցական հարաբերությունների խճճվածության վրա և դժվարանալով Դանտենցի և նրա համառակորդների կուսակցության ըովանդակությունը պարզել—Լունաչարսկին գրում են «Դժվար և զլուխ հանել այս բոլորից։ Գիւելիններին յերբեմն պաշտպանում են սկզբելով իսկ լերերն սպիտակները, վորպեսզի կարողանան տապալի ատելի, սկզբելով գվելֆերին։ Ամենքը բաժանված եյին զանազան խմբակների, վորոնցից լուրաքանչյուրը վարում եմ իս քաղաքականությունը։ Բոլորը բոլորին խառնում են մահապատճեն»։

ի հարկե, յեթե մենք չկարողանանք պատճական բարդ հարաբե-
ըությունների մեջ վորոշ ուզգություն գտնել և կյանքը վորոշ լույսով
ըմբռնել՝ անկարելի կլինի Դանտեյի հասարակական—դասակարգացմա-
նեմքը լուսարանել և կընկնենք հակասությունների մեջ, ինչպես ընկո-
սում ե կունաշարսկին: Դանտեն կունաշարսկու համար յերբեմն իր
հիմնականում հանդես ե զալիս վորպես ազնվականության ներկայա-
ցուցիչ, յերբեմն վորպես բուրժուազիայի, արտահայտիչ: Յեզ ինչպես
նա յե ասում—«Դանտեն կողմանակից եր գեմոկրատիային, բայց պատ-
շանում եր արիստոկրատիական կուսակցության»: Թե ինչո՞ւ և ինչ-
պես ե պատահում այս, կունաշարսկին չի պարզում և հարցը մնում է
նությ: Վոր Դանտեյի և պոխայի հասարակական և կուսակցական հա-
րբերությունների մեջ մեծ չափով ինձնվածություն և բարդություն
ա—այդ դժվար և ներքել ինարկե, Բայց վոր զրությունը չի կարելի
լույս անողնական կերպով պատկերացնել, ինչպես արդ անոնմ և

Հունաշարսկին, ասելով թե՝ «զգված և զլուխ հանել ալդ բոլցից»— այս ել կպարզվի քիչ հետո, յերբ մնաք Դանտեի ստեղծագործության պատմական կարենոր տվյալների և ենգելսի համառոտ, բայց բնորոշ գնահատության վրա հիմնված, վեր հանենք Դանտեյի դասակարգային գեծքը իր հիմնականում:

Ֆրիչեն իր մի ուսումնասիրության մեջ խոսելով բաստօյք առ
սին՝ նույնպես վորոշ հակասություններ եւ հանդես բերում է Նա ասում
եւ, վոր Դանտեն «Աստվածալին կատակերգությունը» գրելուց առաջ
իր հասարակական հայացքներով յեղել և դեմոկրատ, բայց հետո «Աստ-
վածալին կատակերգության» մեջ թողել և այդ գիծը և արտահայտել
և ազնվականության աշխարհակեցողությունը: «Իր սոցիալական հա-
յացքներով Դանտեն այդ շրջանում ավելի շուտ դեմոկրատ եք»: Պետք
է նկատել, վոր Ֆրիչելի ակնարկած այդ լրջանը Դանտելի ֆլորենտի-
նյան շրջանը չեւ, ևստ Ֆրիչելի՝ Դանտեն իր դեմոկրատիական աշխար-
հակեցողությունն արտահայտել և «Խնջույք» աշխատության մեջ, իսկ
հայտնի լի, վոր «Խնջույքը» Դանտեն գրել և 1307—1309 թվականնե-
րին: Այդ շրջանը Դանտելի աքսորանքի ծանր տարիներն ելին, վորի
մասին Դանտեն ախալես և արտահայտվել իր այդ աշխատության մեջ.
— «Յես թափառում եմ իրեկ մի աղքատ տարագիր, գրեթե վորպես
մի մուրացկան բոլոր այն վայրերում, վորտեղ խոսում են Խտալիալի
լեզվով, և հակառակ իմ կամքին՝ ցույց եմ տալիս այն վերքերը, վոր
յես ստացել եմ բախտից»: Յեթև ֆլորենտինյան հանրապետությունը
համարենք այդ շրջանում բուրժուական—առաջադեմ, ինչպես համարում
եւ Ֆրիչեն—ապա դուրս կգա, վոր Դանտեն այդ շրջանում «իր սոցիա-
լական հայացքներով լինելով ավելի շուտ դեմոկրատ», ավելի առաջա-
դեմ եւ, կամ անսփազն նույնքան առաջադեմ եւ, վորքան ֆլորենտինյան
հանրապետությունը: Այսպիսով, չի բացարկվի, թե հապա ինչու յեր
Դանտեն աքսորված ֆլորենտինյան կառավարության կողմից և կամ
ինչու պիտի այդ իշխանության կամքով ալրվեր խարսչելի վրա, յեթև
ինքնակամ վերադառնար ֆլորենցիա:

ում նա իրեն համարում և «մի աղքատ տարտագիր», «զրեթե մի մուշ բացկան» — ապա «Աստվածային կատակերգության» մեջ խոսում է այն մասին, թե «Փորքան զառն և ոտարի հացը և թե վորքան դժվար է բարձրանալ ոտարի սանդուխքները»: Այդ տարիներում նրա զիրքը դեպի Փլորենտինյան հանրապետությունը միենույն եր, և վերջինիս դիրքն ել զեպի Դանտեն դարձալ միենույնն եր — իրար զեմ կանգնած հակառակորդներ:

Բայց «Խնջույք»-ի և «Աստվածային կատակերգության» գրության ժամանակների միջև մի դեպք եր անցել տեղի է եր ունեցել գերմանական կալված Հենրիխի մահը և ավարտվել եր նրա զինվարական անհջող արշավը դեպի Իտալիա: Հայտնի յե, վոր Դանտեն իտալիայի քաղաքական միությունը կապում եր այս Հենրիխի և նրա արշավանքի հետ և այդ նպատակով հաճախ խոսք եր բարձրացնում սկսած եր աքսորանքի առաջին տարիներից: Ֆրիչեն գտնում ե, վոր Հենրիխի հաղթանակը Իտալիան կնետեր ազնվականության գիրկը, վոր ուրիշների վորոշ արտահայտությունն ե: Բայց ինչպես և պատահում, վոր նույն այդ ազնվականության աշխարհայացքի արտահայտիչ Դանտեն նույն ժամանակաշրջանում զրված «Խնջույքի» ենթառում «իր սոցիալական հայացքներով ավելի շուտ ներկայանում և վորպես դեմոկրատ» — Ֆրիչեն այս դաշտանիքը չի պարզում: Դուրս ե դալիս, վոր այն շրջանում, յերբ Դանտեն կանչում եր Հենրիխին և սպասելիքներ ուներ, թե նա կարող եր հաղթանակել՝ դեմոկրատ եր. Դանտեն իսկ այն շշանում, յերբ մեռնում և Հենրիխը և նրա վործը վերջանում և պարտությամբ՝ Դանտեն դառնում և ազնվականության իդեոլոգ: Բայց սա անհիմն միտք ե, ինարկե, վորովհետեւ իր «Աստվածային կատակերգության» մեջ ևս Դանտեն յերեան և դալիս, վորպես Հենրիխյան քաղաքականության արտահայտիչ:

Այսպես թե այնպես՝ Ֆրիչեն գտնում ե, վոր իր նշանավոր ստեղծագործության մեջ Դանտեն յերեան և դալիս վորպես ազնվականության իդեոլոգ և թյուրիմացություն և համարում այն, վոր 19-րդ դարի իտալական բուրժուազիան իր զրոշակի վրա զրում և Դանտեի անունը: «Իտալական բուրժուազիան, վոր 1865 թվականին իր զրոշակի վրա զրում և Դանտեի անունը, ակնհայտ կերպով խարել և իրեն ուրիշներին: Յեթե իտալական հայրենասերները ուշադրությամբ կարդայ ին «Աստվածային կատակերգությունը», նրանք հիասկանային, վոր իրենց ազգային բանաստեղծի մեծագույն սաեղծագործությունը թշնամական զգացմունքից»:

Յեվ այսպես իտալական «ազգային հեղափոխության մեջ

գրչով և սրով մամնակցություն ունեցած սելունդը — ինչպես ասում ե Թրիչեն — թյուրիմացության մեջ և յեղել Դանտեի նկատմամբ: Յեվ այսպիս, սխալվել են թե սազիկալները և թե հեղափոխականները, վորոնց մեջ նաև հայտնի Մաձմինին:

Բայց մենք մտածում ենք, վոր 19-րդ դարի Իտալիայի քաղաքական միության պատքարի ժամանակ, ուղիկալ բուրժուազիան ավելի քան հիմք ուներ հիշելու ֆլորենցիայի մեծագույն բանաստեղծին, վոր վոչ միայն գեղարվեստական հանձնար եր, այլ և իտալիայի միության առաջամարտիկն եր վաղ վերածնության շրջանում: Իտալիական այն ժամանակվա ուղիկալ բուրժուազիան, յերբ աչք եր պարտում դեպի անցյալը և իր քաղաքական փոթորկալի պատքարի մեջ ուզում եր անցյալից իր համար հենարաններ ստեղծել, իր պայքարը պատմականորին հիմնավորել — անշուշտ միակ դեմքը, վոր նա տեսնում եր Իտալիայի պատմության մեջ՝ ամենից առաջ և ամենից մեծ չափով Դանտեն եր: Այդ ուղիկալ բուրժուազիան համականում եր, վոր Դանտեն ամբողջ Իտալիայի համար նոր գրական աշխարհիկ լեզու լի մշակել, ձևակերպել և այնպիսի բացառիկ հարստության հասցըեւ վոր հինգ հարցուր տարբուց հետո յել զարմանալի կերպով պահանջում եր իր ուլյու, կենառնակությունը և հասարակական դիրքը: Դանտեն հանել եր իտալական գրականությունը միջնադարի կապանքներից՝ արտահայտելով այդ ամբողջ եպոնական և ճանապարհ բանալով դեպի նոր պատմական եպոնա, լինելով նրա համար ավանդաբար և պիտուր: Դանտեն պահանջեր կրաքարել եր աշխարհիկ կենարունական պետության համար, պահանջեր գրել պետությունը յեկեղեցուց բաժանելու («Իուք պիեաք և աղոթեք, թողնելով կեսարին նրա իշխանությունը») — Քավարան, Յերգ 6): իր «Աստվածային կատակերգության» մեջ Դանտեն զուրս և բերել թե ինչպես իտալիայի տարբեր քաղաքները, բուրժուազիայի իշխանության վրա հիմնաված քաղաքները, անվերջ պատերազմներ ելին մղում միմյանց դեմ և փոխադարձարար թուլացնում իրար:

«Քո ափերում, ո, զու գժբախտ յերկիր,

«Յերկրիդ ներսում, կդոնիս արդյոք,

«Գեթ մի փոքրիկ տեղ, ուր խաղաղություն լիներ»:

Նույն այդ ստեղծագործության մեջ ներկայացրել ե վոչ միայն հայրենիք քաղաքի՝ Ֆլորենցիայի ծանր վիճակը, այլ և մյուս քաղաքների, այլ և ամբողջ իտալիայի գժվարությունները և պահանջել դարձնել, վոր ժողովուրդը կանգնի և վերացնի իտալիայի վերածնության, առջև ընկած արդելքները:

«Ստրուկ իտալիա, վշտերի յերկիր,

«Նավ, վոր հանձնված ես անեղ մորիկների,

«Դու, վոր քո հոգերի տերը չես...»

Յեզ այդ ստրուկ իտալիան պետք է սթափվի, պետք է շարժվի, միացնի իր հողերը և իր բոլոր զավակներին։ Այսպիսի հիմնական խընդիրներ ե դրեւ Դանտեն իր «Աստվածային կատակերգության» մեջ Վոչ մի կասկած չկա, վոր ազգահավաքման այս քաղաքականությունը ֆեոդալի, ազնվականի, լիկեղեցու գործը չեր։ Վոչ մի կասկած չկա, վոր Դանտեն իր այդ պատմական առաջադրանքներով, թե լեզվական թե զրական և թե քաղաքական միության նշանաբաններով հիմնականում արտահայտում եր այն ժամանակվա առաջավոր բուրժուազիայի աշխարհայիցողությունը և վոչ ֆեոդալիզմի կամ լիկեղեցականության

Պապերի նկատմամբ ունեցած Դանաելի բացասական քաղաքա-
կանությունը ևս Ֆրիչեն կապում ե ազնվականության իգեոլոգիացի
հետ: Ըստ Ֆրիչելի՝ այդ ժամանակ Հռոմի պապականությունը պաշտ-
պանում եր բուրփուազիային ընդդեմ ազնվականության, և քանի վոր
Դանաեն աղջնվականության արտահայտիչն եր՝ ուրիմն պետք ե բացա-
սարար վերաբերվեր պապերին: «Եռոյն դասակարգային պատճառնե-
րով եր ատում Դանաեն պապերին—գրում ե Ֆրիչեն—ինչպես և պա-
պերին հարող Գիլելֆյան կուսակցությունը, գես ևս Ֆրորենցիայից
աքսորվելուց առաջ... Այսպես ե առաջանում պապականության նկատ-
մամբ ունեցած նրա թշնամությունը՝ արխատոկրատիայի եղեոլոգի նրա
դասակարգային վիրքերից»:

Հայտնի լի, վոր Դանաեն աքառվել և Ֆլորենցիայից 1301 թվին:
Ուրեմն, ըստ Ֆրիչելի, դեռ այդ թվականից առաջ Դանաեն ատել է
պապերին: Այս մեկ կողմից Մուս կողմից՝ ինչպես վերևում տեսանք,
Ֆրիչեն Դանաելին զեմոկրատ և համարում «Խնջույքով» աշխատության
մեջ, այսինքն 1307—1309 թվականներին: Յեթե պապերի նկատմամբ
ունեցած ատելությունը արդյունք և ազնվականական փղեղողիալի,
ինչպես պնդում ե Ֆրիչեն, ապա Բնչպես և, վոր 1307—1309 թվակա-
նին, իր աքսորանքից 6—8 տարի հետո Դանաեն զեմոկրատ և, հետո
ցե ազնվականությունից, պայքարում և ազնվականության գեմ, ինչ-
պես պնդում ե նույն Ֆրիչեն:

Հետո, Ֆրիչեն պնդում է, վոր Դանտեն դեռ ևս Ֆլորենցիա
այս աքսոր վելուց առաջ առում եր նաև պատերին հարող
Դվելֆյան կուսակցությունը: Մինչդեռ հայտնի է, վոր Դանտեն Ֆլո-
րենցիայում լեզած ժամանակ պատկանում եր Դվելֆյան կուսակցու-
թյան, վոր նա 1300 թվին, Դվելֆյան իշխանության ըրջանում, լեզել
է կառավարության անդամ, վոր Դվելֆյան կուսակցության լերկու-
մասի—Սեերի և Սպիտակների—բաժանվելու ժամանակ նա հարել է
Սպիտակներին և վորպես սպիտակ Դվելֆյան աքսորվել է Ֆլորենցիա-
յից և միայն աքսորանքի ըրջանում է մոտեցել գիրելիններին:

Անցնենք այս խնդրին, թէ ինչ քաղաքականութեան էնթերէ

ցել պապերը Ֆրոբենցիայի բուրժուազիայի և կատամարք և թիվ վարքան
այդ քաղաքականությունը կարելի յէ իրոք վորակել վորպես նոր լեռ-
նոր գասակարգի համար նպաստավոր քաղաքականություն:

Ճիշտ ե վոր պապերը խառնվել են Ֆլորենցիայի հանրապետության գործերի մեջ և ճիշտ ե վոր նրանք պաշտպանել են Փլորենտինյան բուրժուազիայի մի թիւը:—Բայց ճիշտ ե նաև այն, վոր նրանք պաշտպանել են բուրժուազիայի աջ թիւը, սկզբան կուսակցությունը, ընդուն նրա ձախ թիւի, սպիտակ Գվելֆյան կուսակցության Պապերի քաղաքականությունն ե յեղել վոչ թե ուժեղացնել նոր յել նող բուրժուազիան դասակարգը ընդդեմ աղնվականության, այլ թուլացնել բուրժուազիան՝ նրա թիւերի մեջ մշտական կոխվ հրահրելով նրան մղելով մի բուրժուազիան քաղաքից մլուս քաղաքի գեմ: Այս քաղաքականությունը նրանք խորամանկությամբ և խարելությամբ առատարան՝ ուղարկելով Ֆլորենցիա սկզբանությանը և սպիտակներին ճնշելու համար Քրանսիական թագավորի յեղբօրը, Կարլ Վալուային Յերբ Դանտեն հանուն Խտալիսյանի միության, հանուն կենտրոնական միացյալ իշխանության հրավիրության գերմանացի Հենրիխին, վոր համարվում եր Հռոմեական կայսրության ժառանգի Հենրիչյի կարծիքով նա բարեխուազիայի շահերի ղեկան ժամարդության ժառանգը—Ֆրիչեյի կարծիքով նա բարեխուազիայի շահերի ղեկան ժամարդության ժառանգը չեր: «...Դանտեն ի հարկե նացիոնալիստ չեր, նա նացիոնալիստ չեր: »... Դանտեն ի հարկե նացիոնալիստ չեր, նա վոր հրավիրում եր Խտալիս ուսարցերկրացի կայսրին, գերմանացուն յերկրի մեջ կարգն ու միությունը հաստատելու համար: (Ֆրիչեյի բայց պապերը, վոր Ֆլորենցիա ուղարկեցին Քրանսիական իշխանի վորի միջոցով արյան մեջ խեղզեցին սպիտակ Գվելֆյան կուսակցությունը, վոր աքսորել ամիսն և ապա սկզբան գվելֆերի միջոցով վորոշունականի կենդանի ալրել խարույյի վրա Խտալիսյի հանձարեղ բանատեղին—այս պապերը Ֆրիչեյի ուսումնասիրության մեջ հանդիսատեղին կալիս և բուրժուազիային պաշտպան և նացիոնալիստ՝ դրակա իմաստով: (Հետաքրքրական ե, վոր Դանտեյի կատապարտությունը առանձաների մեջ շեշտված ե այն, վոր նա ազիտացիա յե մղել պապի կամ Քրանսիական իշխանի դեմ):

Բայց ինքը գերմանական կայսրի միջոցով զարող պատճեն կանութեան կարգերը «վերահաստատվել» Խոտալիալում, ինչ վոր անշուշտ Դանտելի՝ ծրագիրը չեր—ապա պատականութեան միջոցով հաստատ կերպով պահպանվում ելին և չելին կարող վերանալ աղնավականության կարգերը: «Ֆեոդոլական սխատեմի միջազգային մեծ կենտրոնն եր նոռմելական—կաթոլիկ յեկեղեցին... Առաջ քան թե կովի մտնելին աշխարհէիկ ֆեոդալիզմի զեմ ամեն մի լեռնում և ամենի գեմ առանձին-առանձին, անհրաժեշտ եր խորտակել այդ կենտրոնական, միացնող կազմակերպությունը»: («Ենգելս», Անտի-Դյուրինգ», 1930,

եջ 3 75): Ենդեւսի այս պատմական գնահատությունը շատ վորոշ կերպով հաստատում է այն, զոր չոռմի պատմականությունը, «Փեղողական սիստեմի արդ միջազգային կենտրոնը» չեր կարող նպաստել բուրժուազիայի զարգացմանը՝ ընդգեմ ֆեոդալիզմի և ազնվականության: Պատմությունը ցուց տվեց հետագայում, զոր միացյալ քաղաքական իշխանության, միապետական ցենտրալիզմի միջոցով զարգացավ բուրժուազիան Յերկրուներում և Նրա միջոցով թուլացավ այդ յերկրների ազնվականությունը: Վորովհետի ինքը, այդ միապետական կենտրոնական իշխանությունը բուրժուազիայի պահանջն եր, նրա առաջարրած քաղաքական ձևն եր, մի խոսքով՝ ներկայանում եր՝ «բուրժուական զարգացման արդյունք», ինչպես ասել ե կարլ Մարքս: (Կապիտալ, I, եջ 576):

Ֆրիչեն և նրա հետ միասին այն հետագուստողները, վորոնք Դան-
տելին համարում են ազնվականության իդեոլոգիալի արտահայտիչ
կանդ են առնում «Աստվածալին կատակերգության» մի քանի լեռ-
գերի վրա, վորոնց մեջ վորպես թի շատ վորոշակի և բոլորին ան-
կասկած կերպով զբսեվորվել ե Դանտեի ալլ իդեոլոգիան Մի կողմ
թողնենք այն խնդիրը, վորոնի քանի թեկուղ և անկատկածելի որի-
նակները բավական չեն վաղ վերածնության եպօխալի, դեռ ևս միջ-
նադարյան կապանքների մեջ շարժվող հեղինակի ընդհանուր գիտա-
գիծը պարզելու համար։ Յեվ տեսնենք, թե ինչ են առում իրոք ալլ
որինակները։

Դանտեն «Դրախտ»-ի 15-րդ յերգում իր նախապապ Կաչագվիշ
դայի բերանով տալիս ե հին Ֆլորենցիայի Նկարազբությունը, վար-
տեղ հին Ֆլորենցիան նորի համեմատությամբ դռւս և յեկել ավելի
դրական հանգամանքով: Յով վորովիշեռու հին Ֆլորենցիան գտնվում եր
ազնվականության տիրապետության ներքո, իսկ նոր Ֆլորենցիայում
իշխում եր բուրգուազիան՝ Փրիչեն յելլրակացնում և այդպիսով, վար
Դանտեի իդեոլոգիան ազնվականական է: Բայց այստեղ կարեռը վճէ
թե այն ե, թե ինչ ելին որյակալի կերպով հին և նոր Ֆլորենցիան,
այլ այն ե, թե ինչպես ե պատկերացնում նրանց Դանտեն: Առաջուկ
հին Ֆլորենցիայի մասին՝ Կաչագվիշիան ասում ե.

«Աղջիկն այս ժամանակ ծնվելով չեր սարսափեցնում իր հորը՝
Վորովհետեւ ոժքութ զուրս ծերպալիս հարավորության սահմաններից»...
«...Տուն չկար առանց լերեխանների...»

«...Կանայք մտածում ելին իրենց իլիկի մասին...»
«Երինը նստում էր զիշերը որորոցի մոտ և քննեցնու-
խալին քննուած լեռներով...»

«...Այն ժամանակ տարսորինակ կլիներ մի գործե զիան գելլա, ինչպես աւճմ տարսորինակ կլիներ մի կորնելիա...» (Արձակ թարգ):

Բոլոր այս արտահայտությունների մեջ Դանտեն լեռնեան և գաղիս «ավելի շուտ զորպես դեմոկրատ» (Ֆրիչեն այսպես և բնորոշում Դանտեին «Խնդություն» քրծանում), և վոչ զորպես աղնավականության իդեոլոգ։ Նա լերդում ե այստեղ աշխատանքը, աշխատանքի աղնիությունը, որորոցի մոտ նստած մորը, իլիկը և ալին՝ Նա դուրս ե գալիս Զիանգելլայի դեմ (Զիանգելլան Յուրենցիայի վաշխառուների և բանկիրների հայտնի տարիություն եր) և լերդում ե Կորնելիայի նման կոնցը, Գրակիյան լեղապետների մորը վոր եր զավակներին դաստիարակում եր ժողովրդական շահերին նվիրվելու և ժողովրդի համար հերոսաբար զօնվելու ուղղությամբ։ Դանտեն քննադառում ե իր ժամանակի վաշխառուների և բանկիրների բերած բարքերը, բութուազիայի հոսք կողմերը—և այս վոչ թէ աղնավականության դիքքերից այլ դեմոկրատիայի դիքքերից։ Սիսալվամ ե արդյոք Դանտեն իր ժամանակի և անցյալի առարկայական իրականության նկատմամբ, թէ վոչ Խնդիրն այստեղ այդ չեւ Այլ այն և, թէ լնչալու և այդ իրականությունը արտացոլել Դանտեի աշխարհայացքի մեջ։ Իսկ այս արտացոլումը մենք չենք կարող աղնավականության իդեոլոգիայի հետ կապել և նրա արդյունքը համարել։

Ֆըրիչեն գտնում է, վոր Դանտեն հպարտանում և իր ազնվագոս
ծագումով և այս զգացումը նրա ազնվականական իգեոլոգիայի հիմա-
կան ապացուցներից և համբառում։ Մեզ հայտնի էն սակայն թե մեր
և թե ոտար զրականութիւնն պատճությունից շատ դեպքեր, չերք հիմ-
նականում բուրժուական կամ մանր-բուրժուական իգեոլոգիա-ունեցող
հեղինակներ հպարտացնել են իրենց հին ծագումով։ Բայց ան թե
ինչպես և արտահայտվել Դանտեն իր ծագման նկատմամբ։—

«Ո՛, մեր արքան անմիտ ազնվականությունը, յեթե զու գոյաց թյուն ունես նրա համար, վոր մարդիկ քեզանով հպարտանան այս կերկրի վրա—ապա զու ինձ համար չես լինի զարմանքի առարկա» («Դրախտա», Յերդ 16, արձակ թարգմ.);

«*Гриммов»,* Оп. 1
Фрігійські музичні фольклорні пісні та танці

ինչպես վոր կրոնական—կոմմունիստական շարժման տեսաբան Յոհանիս Հովհաննես եր զրել ժամանակին գերմանական Ֆրիդրիխի վրա:

ի՞նչ ենք տեսնում այսպիսով: Այն, վոր կը սնական—կոմունիստական շարժման ղեկավար Դոլջինոն նույն քաղաքականությունն է վարում պատպականության նկատմամբ, ինչ վոր Դանտեն: Յերկուսի համար ել հիմնական խնդիր եր տապալել խորտակել պապերի կենտրոնական իշխանությունը, վորովհետև այս իշխանության միջացով եր կանգուն մնում ազնվականության սիստեմը և նրա նյութած շահագործումը: Հետո՝ յերկուսն ել այս հիմնական նպատակի համար աշխատում են ոգտագործել միապետական ույժը և նրա հակամարտությունը պատպականության ղեմ—Դոլջինոն՝ Արագոնիայի թագավոր Ֆրիդրիխի ույժը, Դանտեն՝ Գերմանիայի կայսր Հենրիխի ույժը: Այն պապը, Բոնիփացիոս VIII-ը, վորի ղեմ խիստ պայքար և մղել Դանտեն և վորի մասին գայլութով ու սպանիչ սարկազմով և արտահանովել «Դժոխք» եղբում—այդ պապը հանդիսանում է միաժամանակ Դոլջինոյի առելի հակառակորդը, վորի մասին Դոլջինոն մի գրությամբ մարգարեցանում է, թե նա պիտի առաջալի 1303 թվին Արագոնիայի թագավոր Ֆրիդրիխի ուկտերի առջև:

Իրենի արս զրությունից պարզ յերկում ե, վոր պալքարը պապկանության դեմ չի ծագում ազնվականական կուսակցության կողմէց (ինչպես տեսանք, Ֆրիչեն գտնում եր, վոր Դանտեյի ատելությունը պապականության նկատմամբ ծագում եր ազնվականության դասակարգային պատճառներից), վոր ալդ պայքարի մեջ միապետական և այս ել ոտար յերկրի միապետական ուժի ոգտագործումը չի բղխում նույնպես ազնվականությունից, ալլ բղխում եր զեմոկրատիայից, վոր Բոնիֆացիոս պապը աջակցություն ցույց տալով Ֆլուրենցիայի սկ Գվելֆյան կուսակցությանը՝ աջակցություն եր ցույց տալիս իրոք վհջ թե վերինող առաջադիմ մի դասակարգի ազնվականության դեմ (ինչպես գտնում ե Ֆրիչեն), ալլ աջակցություն եր ցույց տալիս բուրժուազիայի աջ թիւն զեմոկրատիայի դեմ:

Այժմ տեսնենք, թե ինչպես և Դոլինոն յերեան գալիս «Աստվածային կատակերգության» մեջ, Դժոխքի հեռավոր խորքերից մեկում Դանտեն պատահում է Մահմեդին, Վոր նրան ասում է հիմունակը Թոլինողի մասին.—

«Դուք, վոր զայցե շուտով նորից արև կտեսնես, ասա յեղբայր Դոլչինոյին, վոր յիթե չի ուզում հետևել ինձ ալստեղ, թող պաշարի հոգս տեսնի, վորովհետև առանց քաղցի և ձյունի նովարցիները նրան դժվար կհաղթեն» («Դժոխք», յերգ 28. արձակ թարգմ.): Նովարցիները՝ պապականության ուժերն եյին, վոր կենտրոնացած նովարացի մոտ, շրջապատեցին Դոլչինոյի հերոսական ըանակին, մինչև վոր այս բա-

Նակը լեռներում պաշարված ձյունի, ցրտի և քաղցի պատճառով վերջի վերջո հաղթվեց՝ թշնամուն մեծ կորուստ պատճառելով (1307 թվին). Դոլչինոյի պապական հակառակորդները գեռ Դանտեյի ժամանակ այս սկս են պատմությունը գրել, վորպես թե Դոլչինոն վոչ մի հող չուներ չերկում, զոր նա դիվական ույժ եր և գատապարտված եր վոչնչացման. Դանտեն վերոնիշյալ առղերով զուրս և գալիս Դոլչինոյի շբնչացման. Դանտեն վերոնիշյալ առղերով զուրս և գալիս Դոլչինոյի արդ հակառակորդների գեմ, համակրություն և ցուց տալիս նրան հաստատնում ե, զոր Դոլչինոյի շարժումը չեր պարագի, յեթե նրա բանակը չթուլանար ձյունի, ցրտի և քաղցի պատճառով:

Սյս բոլորից հետո բոլորովին պարզ չե, թե ինչն ամեն մեջ ապահովականական իդեոլոգիայի ապահուց և տեսնում Ֆրիչեն ինքը զգացել ե, վոր Դանտեի այս վերաբերմունքը դեպի Դոլչինոն համակրական ե, բայց վճռական և համարում այն, վոր Դանտեն նրա համար տեղ և պատրաստում դժոխքում:
«Զգացվում ե կարծես թե բարյացակամ վերաբերմունք պոետի կողմէց գեղի Դոլչինոն—գրում ե Ֆրիչեն—բայց փաստը մնում և այն, վոր պոետը նրա համար, յերկրիս վրա կրած չարչարանքներից և իստրույկից հետո ինչ նոր տանջանքներ և պարտրաստում դժոխքում»:
Միջնադարքան հասկացողությունների տեսակետից Դոլչինոն, իեթե հաղթվեր, պիտի դժոխք գնար, Բայց կարևորն ալսեեղ այն ե, վոր Դանտեն նրա պարտությունը չե ցանկանում և պապականության դեմ ինքն ել նման պայքար և մղում, Մյուս կողմից՝ Դժոխքի մեջ կան ուրիշ գեմքեր ևս, վորոնց նկատմամբ Դանտեի համակրությունը վեր և ամեն կասկածից, ինչպես են Հոմերոսը, Ֆրանչեսկան, Կավալերինան, Բրունիետո Լատինին և այլն, Կարենըն այստեղ այն չե, վոր նրանք գտնվում են դժոխքում, այլ այն ե, թե ինչպես և նրանց վրա նայում Դանտեն: Այսպիս ել կարևոր «փաստը» Դոլչինուի նկատմամբ այն չե, վոր նա ինչ գուցե դժոխք գնա, այլ այն ե, վոր «զգացվում» բարյացակամ վերաբերմունք պոետի կողմից դեպի Դոլչինոն»:
ինպես գրում ե ինքը Ֆրիչեն:

Գարինատան Ֆլորենցիայի Գիրքնիւսյան գույքը
վարն եր, վոր իր կհնդանության որով արլունահեղ պատերազմեր

վարել Գվելֆիան կուսակցության դեմ և յերկու անգամ նրանց աքսությունը թլորենցիալից: Հայտնի յէ, վոր «Աստվածային կատակերգությունը» դրելու ժամանակ Դանտեն աքսորված եր թլորենցիայից, վորտեղ իշխում եր Գվելֆիան կուսակցությունը: Բացի այդ կենսարում եր Գիրելինյան կուսակցությանը: Զնայած այս յերկու հանգամանքին՝ Դանտեի վերաբերմունքը դեպի Յարինատան ընդհանրապես անմակրական չե: Նա խոսում է Յարինատայի հետ, վորպես հակառակերևան են գալիս, վորպես կուսակցական հակառակորդներ: Ընդհանությունից յէ, վոր թլորենցիայում Գվելֆիան կուսակցության մեջ եր տարածվությունը ուսմունքը, սակայն Դանտեն այստեղ մեղադրում է Յարինատային՝ եպիկորլան բարքերին և եպիկորլան մեջ:

Բոլոր այս կետերից հայտնի ին դառնում այն, վոր Գվելֆիան և Գիրելինյան կուսակցությունները տարրեր ելին Յարինատայի իշխանության որեզում, տարրեր են Դանտեյի աքսորանքի շրջանում: Այս լենթագրությունը ավելի և աչքի չե ընկնում այն ժամանակի յէրը Յարինատայի անցնում ենք Բրունետո Լատինին: Այստիւն պատկանում եր Գվելֆիան կուսակցության: Դանտեն այդ ժամանակ հալածված եր Գվելֆիան կուսակցության կողմից, զատապարտված եր աքսորի և խարույկի: Զնայած այս հանգամանքին՝ «Աստվածային հատակերգության» հեղինակը զարմանալի սիրով և համակրանքով և խոսում նրա մասին, Լատինին և նույնպիսի սիրով և համակրանքով և արտահայտվում Դանտեյի մասին: Գվելֆիան կուսակցության պատկանող Լատինին այդ ժամանակ Գվելֆիան իշխանության լենթական թլորենցիայի մասին այսպիս և արտահայտվում: «... Յլորենցիան քո բարությանը չարությամբ և պատասխա-

«... Դու քաղցը թզենի յես չար և դառն բույսերի մեջ...»

«... Բայց ապիրտ և չարաբարո այդ ժողովուրդը (Յլորենցիան), Վոր Ֆիեզույից և սիրված և վոր դեռևս.

«... Յլորենտիացիք ագան ևն, կույր, մեծամիտ—զու քեզ մի անգանակի նրանց արատներով...»

«... Ֆիեզույան անասունները թող չդիպչեն այն բույսին, վոր դեռ բույսում և իրենց մեջ...»

(Դժոխք, յերգ 15. արձակ թարգմ.)

Վոչ մի կասկած չկա, վոր այստեղ Բրունետո Լատինին խոսում եր Դանտեյի և Յլորենցիայի փոխհարաբերությունների մասին և ամ-

բողջովին կանգնում ե Դանտեյի զիրքերում՝ ընդդեմ Յլորենցիայի այն ժամանակվա իշխանության: Ի՞նչպես կարող և պատահել այս ի՞նչ պես կարող և Գվելֆիան կուսակցության անվանի ներկայացուցիչը, այդ կուսակցության լեռեթմի գեսպանը Պարիպում, վոր մինչեւ կյանքի վերջը հաստատ մնաց իր կուսակցության շարքերում՝ արդպիսի լազգով խոսի Յլորենցիայի Գվելֆիան իշխանության մասին և այդքան ջերմագիրն պաշտպանի Գիրելինյան կուսակցության մոտեցած Դանտեյին:

Այս հարցը կարող և պարզվել այն ժամանակ, յերբ մենք նկատի ունենաք, վոր Գվելֆիան կուսակցության մեջ եփուցուցիա յե տեղի ունենում, վոր 1300 թվին տեղի ունեցած հայտնի բաժանումից հետո Մեերի հատվածը հետզհետե ավելի ու ավելի գորշակի յէ կանգնում աջ գիրքերում, զառնարով խոշոր, շահագործող բուրժուազիակի մեջ Գվելֆիան կուսակցությունը: Մինչդեռ սպիտակ Գվելֆիանները հավատարիմ են մնում կուսակցության ձախ թնի տրամադրության, այն շրջանին, յերբ նրա մեջ գեռ չեր բարձրացել ու չեր առանձնացնուր շեղ իսոշոր, շահագործող բուրժուազիան՝ ընդզեմ գեմովրատիական շերտերի: Վերեւում տեղանք, վոր այս յերկու հատվածները իրար զեծ կատաղի կափակը են ունենում և վոր վերջական հաղթանակը տակատաղի կափակը են ու Գվելֆիան կուսակցությունը՝ հենված պապերի և Փրանսիական թագավորի եղբար աջակցության վրա:

Նույնպիսի եփուցուցիա կատարվում է նաև Գիրելինյան կուսակցության մեջ:

Գրացիանսկին «Մեծ խորհրդավին ենցիկլոպեդիա» մեջ խոսելով այն մասին, վոր Գվելֆիան կուսակցությունը սկզբնական շրջանում յեզել և առևտրաւարդյունաբերական դասերի կուսակցությունը, մինչդեռ Գիրելինյաները վիսավորապես արտահայտել են փեղողալ աղովականության դասի ձգտությունը շատ նշանակալից կերպով ավելացնում են: — «13-րդ դարից սկսած յերկու կուսակցություններն ել կորցնում են իրենց սկզբնական... խարակաերը և հաճախ իրենց լոգունշներով ծածկում են իրենց տեղական ընդհարումներն ու մասն ինտենսիվ ծածկում են իրենց տեղական հանրապետություններից մի մասը՝ Պիզան, ըեսները... Տուկանալի հանրապետություններից մի մասը՝ Պիզան, Սիենան Գվելֆիանից անցան Գիրելինյաններին և կազմելուկան, Սիենան Գվելֆիանից անցան Գիրելինյաններին: Երգին Գիրելինյան կոալիցիա ընդդեմ Յլորենցիայի, վոր համառում եր գվելֆիանության մեջ... Այսպիսով, սոցիալական պայքարի մեջ քաղաքացին մինույն դասը, սովորաբար անևտրականներն ու արհեստագաքացին մինույն դասը կության վարի շերտերը հարում ելին Գվելֆիաններին, իսկ մի ուրիշ գործները մի քաղաքում հարում ելին Պապին՝ Վերոնայում, Ջենովայում, Յլորենտիայում՝ Գիրելինյաններին: Պարզ երբեմն, վոր «Աստվածային կատակերգության» բովան-

Դակությունը զուգաղիպում և պատմական ձիշտ ավելների հետ, վարով և Դանտելի նշանավոր պոեմայի շուրջն ստեղծված առեղջվածք լուծում և ստանում: Այսպիսով՝ պետք և բնդունել, վոր Դանտելի աքսորանքի շրջանում Ֆլորենցիայում իշխում եր խոշոր, շահագործող, բունավոր բուրժուազիայի կուսակցությունը, վորի գեմ պալքար եր մղում Դանտեն բուրժուազիայի գենոկրատիկ տարրերի գերբերից, մի պալքար, վոր գեղարվեստական հանձարեղ արտահայտություն և ստացել «Ասսպածածային կատակերգության» մեջ:

Դիբելինան կուսակցության վերափոխման խնդիրը և՝ Դաշտե-
լի պոեմայի այս հիմնական գնահատությունը շատ վորոշ կերպով կա-
րելի է յեզրակացնել Ենքնակի մի քանի տողերից, վոր պարունակվում
են գերմանացի գրող Գրյունի գևմ գրված հոդվածում: Գրյունը 40-ա-
կան թվականներին Դիբելի մասին գրած իր ուսումնասիրության
մեջ Դանտեյի «Աստվածալին կատակերգությունը» վորակել եր վոր-
պես «միջնադարյան կանոնագիրք»: Ենգերլը գուրս և գալիս այս վո-
րակման դեմ հետևյալ բառերով.—«Հանձնարարում ենք այս նկատո-
ղությունը պատմարանների ուշադրության, վորոնք մինչեւ ալժմ տե-
սել են ֆլորենտիացու գիբեռինքան կուսակցական վօդով տողորված
ստեղծագործության մեջ մի բան, վոր բոլորովին նման չե «միջնա-
դարյան կանոնագրքին»*): Այս տողերը վորոշ կերպով պարզում են
լերկու բան:—մեկ այն, վոր Դանտեյի «Աստվածալին կատակերգու-
թյունը» բոլորովին չի կարելի վորակել վօդպես միջնադարյան կանո-
նագիրք և յերկրորդ այն, վոր Դանտեյի աքսորանքի ժամանակ Դի-
բելինյան կուսակցությունը Ֆլորենցիայում չի կարելի դիտել վորպես
միջնադարյան աշխարհական աշխարհական արտահայտիչ:

Դանտելի ամբողջական գործի սոցիալական բովանդակության և
նրա դասակարգավիճն դեմքի այն ըմբռնումը, զոր մենք ներկայացրինք
այս աշխատության մեջ, կարելի է հիմնավորել այն ընդհանուր գնա-
հատականով, զոր տվել և ենդեւը Դանտելի նկատմամբ, կոմունիստա-
կան Մանիքիստի իտարական թարգմանության առաջարանում, ենդեւը
ոլորտեղ խոսելով այն մասին, զոր բուրժուազիան առաջին անգամ
դատարկան առպարեղ դուրս լեկայի իտալիացում և ձանաչելով նրա
ատարած հեղափոխական ծառայությունը անցյալում—ավելացնում են.
Ֆեոդալական միջնադարի մայրածութը, ժամանակակից կապիտալիս-
տական դարաշրջանի արշալույթը ծնել և մի հակաբական գեմք։ Այդ
մեջքը իտարացի յեր, Դանտեն, զոր միաժամանակ միջնադարի վերջին
ուստի եր և նոր ժամանակի առաջին պուստը։ Այժմ, ինչպես և 1300
վին, սկսում ե գծագրվել մի նոր պատմական դարաշրջան։ Կամ առ

Դյուք իտալիան մի նոր հաստե, վոր անմահացնի ալս նոր պըռլետա-
բական գարաշըջանի ծագման ժամը»։

Պոչ մի կասկած չկա ի հարկե, զոր Եսպելսի գնահատակամը ուշ
շեշտված ե այն, զոր Թանտեն ֆեղողլական միջնադարի ձարբանուում
ծնվելով՝ արտահայտել է կապիտալիստական դարաշրջանի արշալույսը,
զոր նա նոր ժամանակի առաջին պոետն է և զոր նա անմահացրել է
1300 թվերին գծագրվող նոր պատմական դարաշրջանը:

Դանակն իր պոեմը անվանել և պարզապես կատակերգություն,
կոմեդիա։ Աստվածային մակղիբը զրված և Դանտեի դործի վրա
նրա մահից հետո նրա համակերների կողմից, վորոնք կամեցել են ալդ
մակղիբով ցույց տալ պոեմայի ամենաբարձր արժանիքները։ Խտալա-
կան գրականության պատմագիր Ովեալ գտնում ե, վոր Դանտեն իր
դործը կոմեդիա յեւ անվանել վոչ անքան այն պատճառվ, վոր վոլ-
րերգությամբ սկսվելով վերջանում է կատակերգությամբ, այլ այն
պատճառվ, վոր «պոեման գրված ե ժողովրդական լեզվով, դուրս են
բերված մի ամբողջ շաբք գործող անձեր, վորոնք խոսում են սովո-
րական առողջա լեզվով և պարունակում ե իր մեջ շատ ուեալ եպի-
զոդներ։ Ասպիսով, յեթե հին ժամանակի վերաբեստական գործերի
հիմնական գիծն եր հանդիսավոր, բարձր վոճը և վերացական ու ու-
մատիք ուղղությունը, ապա նոր ժամանակի վերյենող դասակարգի
գեղարվեստական գործը պիտի արտահայտվեր ժողովրդական լեզվով և
ուեալական ուղղությամբ։

Դաստեղի կոմեդիան կառուցան, արթիության մի մոնումենտալ տից զարմանալի կատարելության և հասած։ Դա մի մոնումենտալ գործ է, վորի մասերը վոչ մի տեղ ցրված, տեղատված, վրիպած չեն, ամփոփ են, կազմակերպված, ամբողջական, լայնու ու սեղմ միաժամանակ։ Ամբողջ գործը բաղկացած է լերեք վասից, յուրաքանչյուր մաս ունի Ամբողջ բոլոր ներածական լերպի հետ սիասին՝ հարյուր յերգ։ Յերգ 33 յերգ, բոլորը ներածական լերպի հետ սիասին՝ հարյուր յերգ։ Յերգին գերը բաժանված են տերցինների (լերեք տողիակ-լենցակ)։ Տերցին սերի մեջ առաջին տողը հանդ և կազմում լերշորդի հետ, բայց նես սերի մեջ առաջին տողը հանդ և կազմում նախորդ տերցինի առաջին տողը հանդ և կազմում նախորդ տերցինի առաջին տողի հետ և այսպես մինչև վերջը։ Այսպիսով, կո մեղիսալի կառուցման մեջ խիստ կերպով պահպանված են վորոշ կա սոններ և վորոշ թվեր (3,33 և ալլն), վորոնք կապում են նրան միջ նաղարյան սիոնաստիկալի և քրիստոնեալության արվեստի հետ։

«Աստվածալին կատակերգությունը» մը և ամ նակարչանի գեղարվեստական պատկերացումն եւ Նա մի խոշոր բողջություն ե, կյանքի և փիլիսոփայության մի ընդարձակ պատկեր

^{*)} Կ. Մարտինի յեկ Ենցելսի Բերլինը (ռուսերեն) հ. 5, էջ 154.

Դանտելի այդ գործի միջից մի ամբողջ հազարամյակ և ցոլանում, միջնադարյան եպոխայի մարդկանց հույսերը, մտքերը, ապրումները, խթեանեցը, կրոնական, բարուական, հասարակական, քաղաքական հայացքները։ Յեվ այս բոլորը ներկայացված ե գեղարվեստական բարձր ույժով, վորպես մի կենդանի, շոշափելի, ներկա իրականություն։

Դանտելի պոեման իր առաջին մասով մի մոռալը խոր, սիրու պատող գոլը բություն և, վորտեղ պատկերացված է հին մարդկության անզորությունը, նրա կյանքի դաժան պատկերը, նրա ամենորյա տրավեղիան։ Բայց այդ պոեման եպօխայի հետ միասին տալիս է նաև հեղինակի զգացմունքներն ու խոհերը, նրա հուզական և զիտակցական ամբողջ աշխարհը։ Բանաստեղծը ամեն բոպե զգացվում է, Մենք տեսնում ենք նրա կյանքը, նրա թափառությունը, նրա անսահման տիրությունը, նրա զայրությը, սերը, ատելությունը, հեգնությունը, սարկազմը։ Մենք ծանոթանում ենք նեղինակի քաղաքական, հասարակական, փիլիսոփայական հայացքների հետ—և այդ բոլորը վոչ միայն պատկերների, գեղքերի, անձերի նկարագրության մեջ, այլ և անմիջապես։ Բայց այս անմիջական հաղորդումը արված ե վոչ զարդի բարուական քարոզ, ուղղակի կերպով, այլ նույնպես նմանություններով։

Թոմաս Կարլայլը Դանտելի պոեման ընորացում ե վորպես յերդ։ Մենք տեսանք իր տեղում, վոր այդ պոեման վոչ միայն քնարական բանաստեղծություն և, այլ և վիպական և գրամատիքական ստեղծաւզորություն և Յեվ այնտեղ, վորտեղ այդ պոեման լերդ և, թեթև ուղարթ յերդ չե, այլ խորունակ յերաժշտություն և, փիլիսոփայական, մտածական, դատող ու տեսնող։ Դա մի լիրիկա է, վոր շատ խորը նուզում և մարդկանց։ Այժմյան մարդը նրա մեջ չի տեսնում ի հարկին իր զգացություններն ու խոհերը, բայց դարձալ ստանում ե գեղարվեստական ուժեղ տպագորություն՝ հաղորդակից լինելով այն բանին, թե ինչպես ելին զգում Դանտելի եպօխայի մարդիկը։ Սա ուրիշն պատմական արժեք է, թե գեղարվեստական։ Դանտեն արժեքը ունի միայն նրանով, վոր տալիս և, թե ինչպես ելին զգում ու մտածում մին մարդիկ։ Վաչ եա մի ամբողջ պատմական եպօխա տալիս և վոչ վորպես պատմաբան, և վորպես գեղարվեստագետ—նկարող, պատկերող, վիպող։ Բայց անշաւշտ, այս հիմնական հատկության մեջ և թագնված նաև Դանտեն վոր պես պատմաբան, սոցիոլոգ կամ փիլիսոփա։

Դանտեն ունի դիտողական խոշոր կարողություն։ «Աստվածային կատակերգության» մեջ յերեան և զալիս նա, վորպես կյանքը տեսած ու փորձված, գեմֆերի, ափափերի, գեղքերի ճանաչողությամբ։ Իր պուեմայի մեջ յերեան և հանում նա այս բոլորը և տալիս և մեզ իրականությունը։

